

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Reintegrace jedinců propuštěných z výkonu vazby zpět do společnosti

Marek Dvořák

Plzeň 2022

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

Reintegrace jedinců propuštěných z výkonu vazby zpět do společnosti

Marek Dvořák

Vedoucí práce:

Mgr. Lukáš Dirga, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2022

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2022

.....

Marek Dvořák

Poděkování

Chtěl bych poděkovat zejména mému vedoucímu práce, kterým byl Mgr. Lukáš Dirga, Ph.D., za jeho cenné profesionální rady a trpělivost, dále samozřejmě také všem zúčastněným respondentům za jejich čas a přínos. V poslední řadě bych rád poděkoval své rodině, která mě podporovala po celou dobu mého studia.

Obsah

1 ÚVOD.....	1
2 TEORETICKÁ ČÁST.....	2
2.1 Rozdíl a podobnost mezi věznicí pro výkon trestu odnětí svobody a vazební věznicí...2	
2.2 Věznice jako totální instituce.....	4
2.3 Procesy uvnitř věznice.....	5
2.3.1 Prizonizace.....	5
2.3.2 Mortifikace.....	6
2.3.3 Druhy deprivace.....	8
2.4 Sociální a psychologické důsledky vězeňské zkušenosti.....	9
2.4.1 Proměna identity.....	9
2.4.2 Stigmatizace.....	10
2.4.3 Labelling.....	11
2.4.4 Významné indikátory úspěšnosti sociální integrace po propuštění.....	12
2.4.5 Sociální a psychologické důsledky ve specifických oblastech.....	14
2.5 Penitenciární a postpenitenciární péče v rámci vazební věznice.....	15
3 METODOLOGIE.....	16
3.1 Metoda.....	16
3.2 Výběr vzorku.....	16
3.3 Průběh výzkumu.....	17
4 ANALYTICKÁ ČÁST.....	19
4.1 Rozdíly a podobnosti mezi výkonem vazby a výkonem trestu odnětí svobody.....	19
4.2 Zkušenosti propuštěných z vazební věznice.....	22
4.3 Vhled sociálních pracovníků.....	28
5 ZÁVĚR.....	32
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	35
7 RESUMÉ.....	39
8 PŘÍLOHY.....	40

1 ÚVOD

Ve své bakalářské práci se zabývám reintegrací jedinců propuštěných z vazby zpět do společnosti. Počet jedinců propuštěných z vazební věznice je velmi malý oproti jedincům propuštěným z věznice pro výkon trestu odnětí svobody, avšak i přesto se mohou tito, svou situací, specifictví jedinci potýkat se stejnými důsledky po jejich propuštění. Jedinec, který je propuštěn z vazební věznice je jedincem, kterému soudem nebyla připsána vina a je tedy podle zákona nevinný, přesto se může potýkat se ztrátou blízkých vazeb, stigmatizací, problémy při hledání práce a bydlení či zadlužením. Jmenované důsledky jsou velkým problémem samozřejmě i pro jedince, kteří prošli trestem odnětí svobody, ale v pozici nevinného člověka, jsou tyto důsledky neoprávněné. Oblast výkonu vazby a následné reintegrace není na akademické půdě věnována dostatečná pozornost, a tudíž motivem mé práce je vyplnit tuto mezeru a přinést nové vědění.

Zajímá mě, v jaké míře se ukazuje efekt stigmatizace, a již jmenovaných důsledků, v komparaci s výzkumy prováděnými u osob, které prošli trestem odnětí svobody. Hlavním cílem mé práce je analyzovat vliv pobytu ve vazební věznici na přechod jedince zpět na svobodu. Výzkumnou otázku proto formuluji takto: „S jakými důsledky se potýkají jedinci propuštění z výkonu vazby a jaké strategie volí k jejich minimalizaci?“

Práci rozdělují na teoretickou a analytickou část. V první části se věnuji teoretickým konceptům popisujícím věznici jako specifickou formu instituce, procesům, kterým v nich dochází a stigmatizaci, kterou pobyt ve věznicích přináší. Druhá část se věnuje metodologii a představení závěrů mého výzkumu. Ve své práci jsem realizoval 11 rozhovorů a využil jednoho rozhovoru z internetového článku.

2 TEORETICKÁ ČÁST

V České republice je věznění součástí trestní justice, která rozeznává výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence.¹ Výkonem zabezpečovací detence se ve své práci dále nebudu zabývat, protože se výrazně liší od předešlých dvou výkonů a není pro mou práci podstatná. V následující kapitole popisuji rozdíl, ale také podobnost, mezi výkonem vazby a výkonem trestu odnětí svobody. Dále představuji důvody, proč může být jedinec vzat do vazby. V poslední řadě pak dodávám i samotný historický kontext vazebních věznic.

2.1 Rozdíl a podobnost mezi věznicí pro výkon trestu odnětí svobody a vazební věznicí

V České republice existuje deset vazebních věznic a pětadvacet věznic pro výkon trestu odnětí svobody (dále jen VTOS).² Věznice pro VTOS je organizací, ve které již soudem odsouzené osoby, vykonávají trest odnětí svobody. Dokud ovšem není soudem, a tedy pravomocným legitimním odsuzujícím rozsudkem vyslovena vina, nemůžeme na jedince, který je vzat do vazby, hledět jako na jedince, který je vinen. Vazba je opatření, které slouží k zajištění obviněné osoby na nezbytně nutnou dobu. Zákon č. 141/1961 Sb. ve svém § 67 stanoví tři případy, za kterých může být obviněný vzat do vazby.³

Věznice pro VTOS, slouží k nápravě osob a pokud má dojít k nápravě, osoba musela provést čin, jež byl v rozporu s normou. Toto provinění z jedince dělá jedince deviantního a společnost mu konstruuje nálepkou, podle které na něj následně nahlíží a zachází. Odsouzený v tomto případě získává deviantní status právní cestou, která legitimuje toto označení, avšak v případě vazby tato právní legitimizace neexistuje, i když se trest (dočasné omezení svobody) stále vykonává.

Pokud je osoba vzata do vazby, nemusí to vždy znamenat, že půjde i do vězení pro VTOS. I přesto že ve většině případů tomu tak je, ze statistických dat z roku 2017 vyplývá, že bylo celkem stíháno 39 188 osob, z toho bylo stíhání přerušeno u 67 osob. Tyto osoby tedy následně nešli do věznice pro VTOS, ale byli shledáni jako nevinní. (Český statistický úřad 2021). Co se týče nynější situace vězněných, ke dni 19. 11. 2021 je ve věznicích 1336 obviněných a 17 400 odsouzených. Se 113 chovanci to dohromady dělá 18 849 jedinců (Vězeňská služba České republiky).

¹ Zabezpečovací detence zadržuje osoby, které jsou nebezpečné pro společnost. Výkon je prováděn ve zvláštních ústavech, které jsou střeženy vězeňskou službou. V ústavech jsou realizovány různé programy pro uvězněné, jako například programy psychologické, pedagogické, léčebné a jiné.

² VS ČR - Vscr.cz [online]. © 2022 Vězeňská služba České republiky [20.3.2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz>

³ Důvody proč je osoba vzata do vazby jsou následující: a) uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak trestnímu stíhání nebo trestu vyhnul/a, zejména nelze-li jeho/její totožnost hned zjistit, nemá-li stálé bydliště anebo hrozí-li mu/jí vysoký trest; b) bude působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání; c) bude opakovat trestnou činnost, pro niž je stíhán/a, dokoná trestný čin, o který se pokusil/a, nebo vykoná trestný čin, který připravoval/a nebo kterým hrozil. (Zákon č. 141/1961 Sb.) Jedinci, kteří vykonávají vazbu jsou ovšem věznění ve stejných věznicích a za stejných podmínek, bez ohledu na typ vazby a to ať už je uvězněn z jednoho či více důvodů.

Práva obviněných a odsouzených se mohou také lišit. Vězni ve vazebních věznicích i ve věznicích pro VTOS mohou přijímat a odesílat písemnou korespondenci na svůj náklad neomezeně. Co se týká návštěv, jedinci ve výkonu vazby je povolena, pokud u nich není důvodem vazby obava, že budou mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání, návštěva v počtu nejvýše 4 osob jednou za 2 týdny v trvání devadesáti minut. V odůvodněných případech ředitel věznice může povolit větší počet osob, zkrátit dobu na méně než 2 týdny či prodloužit dobu trvání návštěvy. Vězni ve výkonu VTOS mohou přijímat návštěvy blízkých osob na dobu 3 hodin během jednoho kalendářního měsíce. Vězeň ve výkonu vazby má právo na využití telefonu pokud není důvodem vazby obava, že bude mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání. Doba na použití telefonu ke kontaktu s blízkou osobou je vymezena vnitřním řádem konkrétní vazební věznice pro jedince ve výkonu vazby i výkonu VTOS. Obviněný i odsouzený má právo na využití duchovních služeb. Nákup potravin a věcí osobní potřeby mohou obvinění a odsouzení provádět jednou týdně. Co se týká přijímání balíčků, obviněný může přijímat balíčky jednou za 3 měsíce a odsouzený pak jednou za 6 měsíců a to do hmotnosti 5kg. Vězni ve výkonu vazby i výkonu VTOS mají možnost objednání knih, denního tisku a časopisů na své náklady. Dále si mohou půjčovat knihy z vězeňské knihovny či si půjčovat a hrát společenské hry. Obviněný i odsouzený může také přijímat peníze, které mu byly poslány. (§ 13 až 17 předpisu č. 293/1993 Sb.; § 17 až 25 zákona č. 169/1999 Sb.)

Vazební věznice a věznice pro VTOS se od sebe liší, avšak mají spolu i mnoho společného. Pro jedince, který jde do vězeňské organizace poprvé je vzetí do vazby první zkušeností s vězeňskou institucí a procesy v ní se odehrávajícími. Jak již bylo řečeno, v pozici člověka ve vazbě, by měla platit presumpce nevinny. Avšak již zde je člověk nucen vytvářet možné formy adaptace na svou novou situaci. Mimo zákonné důvody pro uvalení vazby, měla vazba také politický rozměr. V období diktatury komunistické strany bylo pojetí vazby podřízeno tehdejšími hodnotám. I přes podpis mezinárodních smluv, kterými se režim zavazoval dodržovat lidská práva ve vazbě a výkonu trestu, realita byla jiná, protože v období normalizace se odsuňovalo humanizující pojetí a závazek se tak nedokázal naplňovat (Pinerová, Louč, Bušová 2021). Vazba se stávala nástrojem represe, který byl použit proti odpůrcům tehdejšího režimu. Podle výpovědí v knize *Vězení jako zrcadlo společnosti: Nerovný souboj vědy, politiky a humanity 1965–1992* (Pinerová, Louč, Bušová 2021, 237-239), se již ve vazbě k obviněným chovali dehumanizujícím způsobem, bylo to místo nátlaku a izolace, kde je jedinec nucen spolupracovat s vyšetřovateli i za využití dehumanitních technik. Mohlo se jednat o nepříjemné výslechy, fyzické násilí. Většina jedinců ale volila strategii mlčení, která byla mnohdy velmi náročná, aby se vyhnuli svému trestu. Některým byly zadržovány osobní dopisy od své rodiny a následně vyhrožováno.

S nástupem obviněného se jedinec nevyhnul ani nástupním procedurám, které jsou typické pro totální instituce jako je vězení. Jednalo se například o fotografování, tělesné prohlídky, stříhání vlasů, zabavení osobních věcí, ošacení, přidělení čísla a cely. Tedy procedury, sloužící k mortifikaci vlastního já (Goffman 1961). Proces prizonizace je započat po vstupu do vazební věznice. Míra intenzity prizonizace a její bezprostřední efekt se pak může lišit s tím, jak to je v případě věznic pro VTOS, kde je jedinec vystaven většímu kolektivu. Jedná se zejména o odříznutí od vnějšího světa a proměnu vzhledu prostřednictvím

především unifikovaným oblečením. Posléze byl jedincovi představen jasný řád instituce, testování poslušnosti a snaha o zlomení jeho odporu. V roce 1971 byly podmínky ještě zpřísněny, například k ponechání civilních věcí byl nutný souhlas náčelníka věznice. Vlivem prizonizace bylo i následné upadání zdvořilostních návyků a jedinec si zvykal na to, že je stigmatizován. Vynucené soužití se spoluvězni bylo taktéž často nesnadné, šlo také o omezování životního prostoru, nekonečnou nudu, nemožnost seberozvoje, které můžeme pokládat za projev dehumanizace. Přizpůsobování se prostoru, cyklickému času, vyrovnávání se s deprivací vzniklou nedostatkem světla a stejnotvárností cel negativně ovlivňuje i fyzickou kondici člověka. Uvěznění přináší důsledky citové a fyzické deprivace. Jelikož se vězněný jedinec nemůže orientovat podle času a místa, dochází u něj k celkové dezorientaci a ta následně vede k traumatu. Ke všem pocitům ještě připočítejme nervozitu z toho, jaký trest je čeká. Nejistota je další věcí, která může vést k chronickému stresu a traumatu.

Vazba, i přes zákonné odůvodnění jedince uvěznit, byla v době komunistického režimu zneužívána a k vězňům bylo přístupováno jako by presumpce nevinny neexistovala a využívali se nehumánní techniky. Jedinec byl nucen vytvářet si strategie pro adaptaci a pokud se mu to nezdařilo, mohlo u něj nastoupit trauma (Pinerová, Louč, Bušová 2021).

V dnešní době se výkon vězeňství velmi zlepšil, s jedinci se musí skutečně zacházet jako s nevinými. Vazební věznice se vybavují například novým nábytkem, sprchami či telefony. Příkladem může být vazební věznice Pankrác, která zvýšila komfort pro mírnější výkon vazby a celkově tak zvyšuje důstojné podmínky pro vězněné (Česká televize 2022).

2.2 Věznice jako totální instituce

Vazební věznice stejně jako věznice pro VTOS je totální instituce, kterou Goffman (1961) definuje jako místo, které slouží jako bydliště a pracoviště, ve kterém větší počet podobně situovaných jedinců odříznutých na delší dobu od společnosti vede společně navenek uzavřený a formálně spravovaný způsob života. V totální instituci jsou všechny stránky sociálního aktéra podřízeny a řízeny pravidly této instituce. To má za následek potlačení individualizace a změnu hodnot a následná resocializace a reintegrace je tím ztížena (Keller 1996).

Charakter těchto institucí bývá symbolicky vyjádřen například: zamčenými dveřmi, vysokými zdmi či ostnatými dráty. Goffman rozeznává pět typů totálních institucí, z významu zaměření mé práce se budu věnovat třetímu z Goffmanových typů, čímž je totální instituce organizovaná k ochraně společnosti před možným ohrožením ze strany vězněných. Příkladem je právě věznice (Goffman 1961).

Totální instituce se vyznačuje čtyřmi základními sférami. Za prvé, všechny aspekty života jsou prováděny na jednom místě a pod jednou autoritou. Za druhé, veškeré aktivity jedince vykonává spolu s mnoha dalšími, s kterými je v rámci instituce zacházeno stejně. V případě výkonu vazby je ovšem jedinec vystaven daleko menšímu počtu spoluvězňů. Za třetí, všechny aktivity podléhají přísnému časovému rozvrhu dne. Za čtvrté, všechny jmenované aspekty

jsou spojené do všeobjímajícího racionálního řádu, který slouží k účelům dané instituce (Goffman 1961).

Ve věznicích bývá velké množství vězňů, a tak je třeba na ně efektivně dohlédnout, k tomu je využíváno prostorové členění cel pro snadný dohled z jednoho místa. Koncept, jež využívá tuto ideu se jmenuje panoptikon. Foucault (2000) nám pak přináší vysvětlení pomocí konceptu sebedisciplinace, jedinci nemohou vědět, zda je někdo uvnitř panoptikonu, a zda je pozoruje, a protože neví, musejí se za každých okolností chovat disciplinovaně. Prakticky ale neexistuje žádná věznice, ve které by se myšlenka ideálního panoptikonu skutečně zhmotnila.

V totálních institucích je běžné rozdělení mezi velkou skupinou vězňů na jedné straně, a malé skupině dozorců, tzn. příslušníků vězeňské služby (dále jen dozorců)⁴ na straně druhé. V těchto skupinách typicky dochází k diferenciaci. Dozorců tendují k tomu cítit se nadřazeně a oprávněně k tomu se tak i chovat. Na druhé straně vězni naopak tendují k pocitům slabosti, podřadnosti a viny. Mezi skupinami je typicky velká a častá distance, ta se objevuje i ve verbální podobě. Tento rozdíl a separace vede k rozdělení na dvě kultury, tedy kulturu vězňů a kulturu dozorců. Separace vězňů a dozorců pak není jen prostorová, ale také symbolická, vězni se stávají někým, kdo je v očích dozorců vnímán značně negativně, jelikož dozorců vědí, za jaký trestný čin jsou vězněni, a také zda jsou ve věznici opakovaně (Dirga, Hasmanová Marhánková 2014). V následující kapitole se budu dále věnovat procesům uvnitř věznic, zejména pak procesu mortifikace a adaptaci vězňů na jejich situaci.

2.3 Procesy uvnitř věznic

Představení procesů uvnitř věznic je důležité zejména proto, že mají značný vliv na integraci po propuštění. Tento vliv je pro jedince negativního charakteru a stává se velkou překážkou. Jedná se především o proces prizonizace a mortifikace. Dalším problémům, se kterými se mohou věznění setkávat již ve věznici patří pět druhů deprivace. V rámci těchto procesů také představují adaptační mechanismy jedinců ve věznicích.

2.3.1 Prizonizace

Zpětná integrace není vždy úspěšná a jednou z hlavních příčin je tzv. prizonizace, která patří k jednomu z negativních vlivů již ve vězení a zároveň po něm. „Prizonizace znamená adaptaci na podmínky života ve vězení a velmi snižuje pravděpodobnost úspěšné reintegrace jedince do normální společnosti.“ (Sochůrek 2008). Jinými slovy se vězeň socializuje do prostředí věznic a následně je pro něj těžká resocializace ve společnosti, stejný jev může nastat i v případě jedince, který je vzat do vazby, otázka však zní, zda má stejný následný vliv.

S termínem prizonizace poprvé přichází Donald Clemmer (1940), který definici prizonizace srovnává, ale zároveň odlišuje od termínu asimilace. Podle Clemmery je lepší

⁴ Zaměstnanci Vězeňské služby ČR se dělí na tzv. příslušníky (v uniformě) a odborné zaměstnance (označováno hovorově za civily).

samostatný název pro proces asimilace, který je specifický ve vězeňském prostředí. Asimilace je proces akulturace, vyvstávající, když se jedna skupina jejíž členové byli původně odlišní s těmi, s kterými se smísili. Jedinci, kteří se dostávají do stejného prostoru, tedy věznice, mohou být odlišní, ovšem jejich činy je dostali na stejnou půdu, jsou si tedy podobní svou situací. Proto je lepší užívat termín prizonizace, který zahrnuje proces, kterým se učíme nové návyky jako je konzumace potravin, oblékání se, práce, spánek, jazyk v podobě slangu a jiné.

Každý nový vězeň je tímto procesem do nějaké míry zasáhnut. Když je nový jedinec uvězněn, mění se jeho status, dostává se do skupiny podřadných jedinců, jeho jméno je nahrazeno číslem, nosí stejné oblečení, naučí se, že dozorcí mají moc. Brzy zná všechny hodnosti a tituly dozorců a jejich autoritu. Naučí se specifický slang svého nového světa, naučí se jíst tak rychle, aby jídlo stihl dojíst, než skončí doba tomu určená a spoustu dalších rutin, které ho čekají a neminou v instituci, ve které se nyní nachází.

Efekt prizonizace je tím silnější, čím déle je jedinec ve věznici zadržen. A proto při krátkých trestech nemusí docházet k takovým složitostem, jako v případě dlouhodobých trestů. Tento efekt je také závislý na tom, jak se jedinec identifikuje se skupinou, která se ve věznici tvoří. Když se Clemmer snaží popsat co přesně znamená *vězeňská kultura*, tedy kultura skládající se ze zvyků, historie, zákonů a pravidel, tradic, systému chování, které podmiňují další postoje a názory na, nebo proti, rodině, vzdělání, práci, vládě a tak dále, nabízí několik možností stratifikace uvnitř vězení. Mezi devíti představenými stratifikacemi se jako dva nejlepší modely stratifikace považuje rozdělení na vězně a dozorce. Druhé rozdělení, se kterým dále pracuje rozděluje skupiny na primární a semi-primární. Existence skupin pak dává za předpoklad vzniku sociálních procesů a vzájemné interakce. Čím více se pak jedinec podílí na tvorbě této kultury, tím více se dá považovat, že bude zasáhnut prizonizací (Clemmer 1940).

Každý pociťuje proces prizonizace, přesto ale není každý prizonizován stejně. Clemmer (1940) představuje sedm univerzálních zásad, které mají vliv na to, jak moc jsme prizonizováni. První zásadou jsou vazby, které měl před uvězněním a také jeho osobnost, která má vliv na citlivost na vězeňskou kulturu. Druhým determinantem je druh a rozsah těchto vazeb s lidmi mimo věznici. Třetím je to, jak je jedinec afiliovaný v primárních či semi-primárních skupinách, to je podmíněno dvěma předešlými zásadami. Čtvrtou zásadou je jednoduše štěstí, do jaké práce, gangu, cely a s kým je přiřazen. Pátým determinantem je to, jestli jedinec přijímá či odmítá přijímat dogma a vězeňský kód vězeňské kultury. Další determinanty závisí na věku, kriminalitě, národnosti, rase a regionálnímu podmínění.

2.3.2 Mortifikace

Při vstupu do věznice je jedinec vystaven tzv. procesu mortifikace, tento proces začíná již prvním dnem ve věznici. Vězeň je zbaven všech dosavadních jistot a jeho vlastní já je systematicky, i když často neúmyslně, umrtveno. Jedinec zažívá radikální změnu v jeho morální kariéře. Jedinec je odstřižen od jeho běžných vazeb, které zanechává ve světě, do kterého již nemá přístup. Rodinná, pracovní a vzdělávací kariéra je oddělena a jedinec získává status vězněného. Věci, které pro jedince na svobodě představují útěk od stresu jsou

najednou zakázány. Ve chvíli uvěznění jsou i jinak běžné spontánní rozhodnutí řízeny jasným řádem věznice. Komunikace s vnějším světem je taktéž odepřena. Dále je vězeň nepřetržitě nucen vzdávat úctu dozorcům. Tento proces je navíc ještě umocněn sledováním ostatních, kteří mu také podléhají. Proces je typický tím, že je jedincovi okamžitě zabaveno osobní vlastnictví, je převlečen do unifikovaných uniforem, jsou mu ostříhány vlasy, je mu přiřazeno číslo (Goffman 1961).

Tento přísný řád dává za vznik systému privilegií. V totální instituci se pak formuje jakýsi „domovní řád“. Tímto domovním řádem se myslí explicitně a formálně definovaná pravidla. Dále se tvoří relativně malé množství jasně definovaných odměn a privilegií. Věznění volí své postoje a chování, výměnou za výhody nebo se jen snaží držet mimo problémy. Příkladem privilegií může být lepší práce, cela a postel, menší přepych v podobě kávy či více soukromí, než má jiný vězeň. Porušení řádu ovšem přináší trest, ten může být dočasný či trvalý. Případný trest může zahrnovat odnětí privilegií, kterými jedinec doposud disponoval nebo dokonce prodloužení trestu odnětí svobody. Existence tohoto systému má značný vliv na chování vězňů a může být prospěšný jak samotným vězňům, tak dozorcům, jelikož pomáhá udržovat kontrolu a klid (Goffman 1961).

Dalším systémem, který je zde typický, je systém sekundárního přizpůsobení. Tím jsou myšleny techniky, které jedincovi dovolují získat věci, které jsou považované za nepovolené, nebo dovolené, ale získané nepovolenými prostředky. Důležitým aspektem sekundárního přizpůsobení je, že dává jedincovi pocit, že je stále svým pánem a jeho vlastní já není úplně zničeno. Vězni jsou také řízeni „vězeňským kódem“, díky kterému je zapovězeno žalovat na ostatní vězně. Pokud je tento kód porušen, je vězeň vystaven případně šikaně a ztrátě přátelských vztahů uvnitř věznice (Goffman 1961).

Ve vězeňské totální instituci se vyskytuje také proces bratříčkování, proces, během něhož se u jinak sociálně vzdálených jedinců vytváří vzájemná podpora a hodnoty, které jsou v opozici se systémem, který je dohnal k této intimitě a pocitu rovnosti. Tento proces se může dít například pokud je vězeň přítomen trestání jiného vězně, a tento trest charakterizuje jako neodpovídající prohrěšek (Goffman 1961).

Mortifikační proces, který je zde popsán nutí vězně k adaptačním mechanismům. Prvním druhem adaptačního mechanismu je „situační stažení“, jedinec se odtahuje od zjevné pozornosti kohokoliv, pokud to přímo nezahrnuje bezprostřední události jeho osoby. Druhým mechanismem je „rebelství“, jednání, kterým záměrně a opakovaně odmítá kooperovat s dozorcí. Třetím typem adaptace je „kolonizace“, ta se vyznačuje snahou přijmout věznici jako svůj domov, ve kterém je jim dobře. Posledním typem je „konverze“, která se vyznačuje tím, že jedinec naprosto přijme perspektivu dozorců a snaží se být jakýmsi perfektním vězněm za pomoci sebedisciplinace. Běžně však jedinci využívají směs těchto typů adaptačních mechanismů (Goffman 1961). Při představování všech jmenovaných konceptů a strategií jsem se držel zejména popisu mužských věznic, i přesto, že se tyto procesy vyskytují nebo v určité míře mohou vyskytovat i ve věznicích pro ženy.

2.3.3 Druhy deprivace

Foucault (2000) ve své knize *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení* popisuje, jak se proměnil charakter trestu směrem od trestání těla k trestání duše, čímž měl na mysli lidskou mysl, to dává prostor deprivacím, jakožto nástrojům pro trestání jedince. Jedinec v rámci věznice může zažívat několik druhů deprivací, tyto základní deprivace pojmenoval Graham Sykes (2007) ve své etnografické studii jako „Pains of imprisonment.” Mezi tyto „bolesti” či ztráty zařazuje pět deprivací, a těmi jsou ztráta svobody, zboží (materiální statky) a služeb, absence heterosexuálního vztahu, autonomie, a v poslední řadě, bezpečnosti. Sykes se řadí mezi zastánce tzv. *deprivation modelu*, který předpokládá, že vězeňská kultura vzniká jako odpověď na tyto představené deprivace.

Se vstupem do vězení pochopitelně nastává ztráta svobody, která se manifestuje oddělením od zbytku společnosti. Uvnitř věznice je vězeň kontrolován, značnou část svého dne tráví v cele a musí dodržovat stanovený řád. Sekundární efekt této ztráty pak může být oslabování vztahů s rodinou a přáteli, kvůli limitovaným návštěvám a podmínkám pro zasílání pošty či telefonování.⁵ Oslobování vztahů pak může zvyšovat následnou recidivu. Podmínky se sice mohou lišit jak na úrovni státu, tak na úrovni bezpečnosti věznice, přesto však je ztráta svobody přítomná ve všech věznicích a to i v případech otevřených (Sykes 2007).

Efekt deprivace v podobě nedostatku materiálních statků a služeb záleží na tom, jakou měl jedinec před uvězněním životní úroveň a také na úrovni trestanecké úspornosti v rámci věznice. Oproti životu v běžné společnosti je ve věznici limitovaný výběr zboží a služeb, které si vězněný může pořídit. Tato skutečnost vytváří deprivaci, protože nedochází k naplnění standardu, na který byl jedinec zvyklý.

Jelikož jsou věznice dělené na mužské a ženské, není možné zde rozvinout heterosexuální vztah. Nemožnost romantického vztahu a nedobrovolný celibát může dát za vznik emocionálním, psychickým a fyzickým problémům. Produkuje napětí, úzkost a také má negativní vliv na vlastní sebehodnotu (Sykes 2007).

S již výše popsaným časovým rozvrhem dne vězně je pochopitelná ztráta autonomie. Vězněný nemá možnost volby ani v těch nejobyčejnějších aktivitách, jako například kdy, kde a jakou stravu má jíst. Ztráta autonomie je neblahá, protože zahrnuje řadu ponižení.

V poslední řadě jde o deprivaci ze ztráty bezpečí. Věznice je velmi maskulinní místo a maskulinita je charakterizovaná zejména projevy násilí, manipulace a fyzické zdatnosti (Dirga 2017). Proto je toto prostředí nebezpečné a dochází zde k řadě násilných činů, jako jsou například násilné útoky či dokonce sexuální viktimizace. Nebezpečnost nepramení jen z takového chování, dalším ohrožením je drogová závislost, která je ve věznicích velmi rozšířená a představuje jeden z největších současných problémů vězeňství (Shammas 2017; Sykes 2007).

⁵ Viz kapitola 2.1 Rozdíl a podobnost mezi věznicí pro výkon trestu odnětí svobody a vazební věznicí.

2.4 Sociální a psychologické důsledky vězeňské zkušenosti

V této kapitole se zabývám důsledky vězeňské zkušenosti. První podkapitola se zabývá proměnou identity, jedinec je vystaven novému prostředí a je nucen vykonávat novou roli. Dále teoreticky popisují stigmatizace a s ní spjatou teorii labellingu. Další dvě podkapitoly věnují indikátorům úspěšné integrace do společnosti a také představují důsledky pobytu ve vězení pro VTOS ve specifických oblastech.

2.4.1 Proměna identity

S nástupem do zmiňované instituce se očekává výrazná změna identity a rolí. To, v jaké míře se identita změní závisí, stejně jako v případě míry ovlivnění prizonizací, na vězeňské kariéře, tedy hlavně dobou setrvání v instituci. Jelikož se doba za mřížemi u jednotlivců liší, liší se také samotná proměna identity.

Pokud mluvíme o jedincích, kteří nikdy předtím ve věznicích nebyli, nemají představu o tom co „vězeňská identita“ je. Takový jedinec má pouhou představu o tom, jak to ve vězení vypadá, představa věznice zahrnuje místo, v němž dominuje násilí a agresivita. A z této představy pak vyvěrá strach, z toho, že se jejich identita změní.

Odpovědí na strach je strategie „osobních dialogů“. Vězeň se snaží o jakousi suspendaci své stávající identity a zároveň vytváří identitu vězeňskou, s úmyslem tuto novou, prozatímní, identitu po propuštění odhodit. Tvorba spočívá v pozorování a interakcích s ostatními spoluvězni, díky nimž se jedinec učí nové vzorce chování, jak mluví, jak se pohybují a jak jednají. Ve zkratce se dá říct, že vězeňskou identitou chrání svou identitu předvězeňskou, kterou považuje za skutečně vlastní.

Po propuštění ovšem nelze novou identitu vězně jen tak zahodit, ve skutečnosti se identita mísí s tou suspendovanou, a tak vzniká třetí identita, která je jejich kombinací (Jones, Schmidt 2000).

Jedinec je po vstupu zbaven možnosti vykonávat roli zaměstnance, rodiče, manžela či běžného kamaráda. Po propuštění je znovu nucen se do role navrátit, pokud se chce plně reintegrovat do své rodiny v podobě rodiče či manžela, ale také do společnosti v roli zaměstnance či kamaráda. Zkušenost uvěznění s sebou tedy přináší rovnou dvě náhlé a obtížné tranzice.

To, jak velké problémy tranzice rolí způsobí závisí na tom, (1) zda se jedinec připravoval na svou novou roli, tedy pokouší-li se o socializaci anticipační. (2) Zda jsou role čitelné, tedy jasně definovány. (3) Míra napětí, úzkosti, námahy roste s tím, jak odlišné jsou nové role od těch starých, nebo pokud se nové role dostávají do konfliktu se starými a v poslední řadě, pokud nové role zkrátka nejsou „atraktivními“, myšleno nežádoucími pro jednotlivce, který má tuto roli vykonávat. (4) Napětí či úzkost může být redukována tím, že budeme držet nové role od starých, pokud možno co nejdále (Moerings 1984).

Jedinec, který jde do věznice pro VTOS, má ve většině případů daný přesný datum nástupu, a tak může mít nějaký čas na to se připravit. Přesun ze společnosti do věznice může

být ale i velmi nečekaný a náhlý, jako v případě vazebních věznic. Jedinec se pak nemůže ani nijak připravovat, a tak v tomto případě neexistuje nic jako anticipační socializace, která by mírnila šok z tranzice. Jedinec je nečekaně a bez možnosti odpojení se od rolí starých a připravení se na role nové. To vytváří celou řadu problémů při zadržení jedince, protože nemůže kontaktovat svou rodinu nebo svého zaměstnavatele (Moerings 1984).

Obrannými mechanismy, kterými se věznění vypořádávají s novou situací a novou rolí závisí na jejich osobnosti, sociálním kontextu, samotné instituci, ve které jsou věznění a také na délce trestu, který v instituci stráví. Běžně jedinci řeší nátlak, který je na ně vyvinut tak, že se začnou orientovat spíše na svět a život uvnitř věznice a méně na ten venku, tedy stávají se členy již zmíněné vězeňské subkultury. Orientaci směrem k světu venku, mimo věznici, si věznění osvojují tím více, čím se jejich propuštění blíží (Moerings 1984).

Prvním postojem, který může vězeň zaujmout je tzv. „neústupná linie“, vězeň je nekonformní a odmítá jakékoliv pravidla. Odpor může být verbální ale také násilný. Druhým postojem je strategie jedince „pokračování v životě externího světa“. Tedy jedinec je sice fyzicky ve věznici, ale myslí je stále ve světě mimo věznici. K ostatním referuje jako k „těm jiným“ a snaží se o životě za mřížemi mluvit co nejméně může. Třetí strategií je „stáhnout se do sebe“ a žít v jakýmsi fantazijním světě. Tento postoj se ukazuje spíše u vězňů, kteří mají dlouhé tresty. Čtvrtý postoj je postoj jedince, který participuje na vězeňské kultuře a ukazuje se také u vězňů odpykávajících si dlouhé tresty. Jedinci se zaměřují na vlastní subkulturu s vlastními normami a rolemi, které nejsou v souladu s těmi oficiálními.⁶ Posledním postojem je strategie co nejlepšího využití okolností. Jedinci jsou konformní, ale čistě z vypočítavosti a kvůli benefitům. Může se jednat například o to, že dostanou větší celu, možnost vlastnit různé věci jako rádio, televizi a jiné, ale také mohou dostat větší svobodu pohybu po věznici, lepší práci atd (Moerings 1984).

2.4.2 Stigmatizace

Goffman (2003) ve své knize definuje stigma jako silně diskreditující atribut. Tento atribut je pro jeho nositele nežádoucího charakteru, na jehož základě může být jedinec vyloučen ze společnosti či skupiny, ve které se nachází.

Ve svém díle prezentuje tři typy stigmatu, prvním z nich je stigma tělesné, čímž míní například tělesné znetvoření. Druhým typem stigmatu jsou vady charakteru, sem může patřit například nepoctivost, slabá vůle, duševní porucha, uvěznění, homosexualita, nezaměstnanost a jiné. Třetí typ jsou stigmata kmenová, které se týkají celé rasy, náboženství či národa, šířící se po rodových liniích a mohou zasáhnout všechny členy rodiny. Jedinec, který má zkušenost s uvězněním se potýká s druhým typem stigmatu.

Link a Phelan (2001) definují stigma za pomoci čtyř komponentů, které musí platit, aby stigma vzniklo. Nejprve lidé rozlišují a onálepkují lidskou odlišnost. Poté členi majoritní kulturní skupiny spojí člověka s touto nálepkou s určitými diskreditujícími atributy. Následně

⁶ Viz kapitola 2.3.1 Prizonizace.

jsou tyto negativně označené skupiny či individua, těmi nestigmatizovanými, zařazení do kategorií. Výsledek těchto tří komponentů je ztráta statusu onálepkovaných jedinců.

Zločin zahrnuje a dopadá na mnoho jedinců a není jen záležitostí pachatele a oběti, ale týká se i rodinných příslušníků na obou stranách. Příkladem mohou být děti nebo partneři. Například Mezinárodní vězeňské společenství se této problematice věnuje a označuje děti za „neviditelné oběti“ či “zapomenuté děti”. Dítě může a také často čelí stigmatizaci, odmítání a odsuzování, v případě, že je jeho rodič uvězněný. Z toho pak lze odvodit, že se stigma může přenášet z pachatele na jeho blízké, ale i z oběti na ostatní členy rodiny (Mezinárodní vězeňské společenství, z.s. 2022).

Jelikož stigma může být velmi čitelné a viditelné, jako v případě tělesných vad, ale také nejasné, má stigma dvojí hledisko. Osoba nesoucí diskreditující atribut může být diskreditovaná nebo diskreditovatelná. Stigmatizovaný má však zkušenost častokrát s oběma situacemi (Goffman 2003). Osoba diskreditovaná je osoba, o jejímž stigmatu lidé vědí a na základě toho s ním i jednají. Na druhé straně osoba diskreditovatelná je osoba, která nese atribut, na jehož základě by mohl být daný jedinec diskreditovaný, kdyby o něm věděli ostatní.

Tento atribut může být odhalen v sociálních interakcích a jedinec, který ho nese může zaujímat několik strategií. Jednou z nich je technika „zakrývání“. V případě jedince propuštěného z VTOS, který nese ve svém rejstříku záznam, který můžeme považovat za symbol stigmatu, bude se snažit svou zkušenost spíše zakrývat, aby se nevystavoval případné diskreditaci. Stejně tak může svůj pobyt ve vazbě zakrývat propuštěný z vazby, a protože lidé často nerozlišují VTOS a vazbu, může pro něj být tato zkušenost, v případě odhalení, diskreditující. Další strategií může být „distancování“, tato technika zahrnuje distancování jedince či skupiny od rolí, asociací a institucí, které mohou být považovány za stigmatizující. Třetí strategií je „kompartimentalizace“, stigmatizovaný rozděluje svůj život na dva světy, v tom menším a více osobním odhaluje své stigma svým bližním a v tom druhém ho naopak skrývá. Poslední technikou je „přijmutí“ své situace. Jedinec tedy dále nic neskrývá a své stigma přijímá (Kusow 2015; Snow, Anderson 1987).

2.4.3 Labelling

Se stigmatem je spjata teorie labelingu. Anthony Giddens tuto teorii definuje jako teorii deviace, podle které se jedinec stane deviantní, protože byl jako deviantním označen ostatními lidmi (Giddens 2013). Společnost přisuzuje (nálepkuje) jedinci či skupině deviantní charakteristiky a podle toho na osobu či skupinu nahlíží, to je další negativní jev, na jehož základě může být označovaná skupina diskriminována, a tedy velmi ztěžuje jedincův návrat do společnosti. Nejdříve je jedinec označen, protože poruší normu na základě původního podnětu. Takto označený, na základě tohoto označení dále jedná, pokud je toto jednání opět deviantní, pak se takové jednání nazývá sekundární deviace (Lemert 1967).

Již nastíněná organizace, věznice pro výkon odnětí svobody, slouží k nápravě osob a pokud má dojít k nápravě, osoba musela provést čin, jež byl v rozporu s normou. Toto

provinění z jedince dělá jedince deviantního a společnost mu konstruuje nálepkou, podle které na něj následně nahlíží. Odsouzený v tomto případě získává deviantní status právní cestou, která legitimuje toto označení, avšak v případě vazby tato právní legitimizace neexistuje, i když se trest (dočasné odnětí svobody) stále vykonává.

2.4.4 Významné indikátory úspěšnosti sociální integrace po propuštění

Čím blíže je jedinec ke svému propuštění, tím větší získává stres z tranzice, jelikož ho po propuštění z věznice čeká další strastiplná cesta, kterou se vrací zpět do společnosti. Především prvních pár měsíců po propuštění je rozhodujících pro jeho následnou reintegraci. Jedinec má nyní mnoho úkolů jako je prokázání svého členství ve společnosti, tvorba či obnovení vztahů a učení se novým sociálním rolím velmi odlišným od těch, které zastával ve vězeňské instituci. Stres z tranzice pak představuje okovy s koulí, která jedince zpomaluje tím, že může poškozovat mentální zdraví nebo zapříčinit relaps (Western, Braga, Davis, Sirois 2015).

Pro návrat do společnosti se používá termín „prisoner reentry” či „transition reentry” tedy návrat vězně. Tato tranzice má čtyři dimenze, tou první jsou individuální charakteristiky, druhou jsou rodinné a vrstevnické vztahy, třetí je kontext komunity, tedy kam je po propuštění situován, poslední dimenzí je státní politika. Jedinec vracející se z věznice je ovlivněn historií užívání látek, pracovními dovednostmi, mentálním a psychickým zdravím, zkušenostmi z věznice, jejich postoji, vírou, a osobnostními rysy. Vrstevnické vztahy mohou být pozitivní a pomocné, ale také negativní. Také zkušenosti ve věznici určují, jakou podobu bude tato tranzice nabývat. Typicky se jedná o délku trestu ve vězení, zapojení vězně do nápravných programů všemožných druhů a psychické důsledky uvěznění. Tranzice, kterou zakouší jedinec je dynamický sociální proces a je třeba se zaměřit na sledování celé kriminální kariéry a tedy zejména na čas před uvězněním, čas ve vězení, moment propuštění a okamžik hned po propuštění a v poslední řadě následující měsíce a roky, které následují (Visher, Travis 2003).

Tento návrat může, a také často je, do jiných komunit, než ve kterých jedinec žil před uvězněním. Lidé vracející se z vězení jsou často koncentrovány v centrálních městech a v nich do relativně malého sousedství, které se vyznačuje chudobou, sociální disorganizovaností a vysokým stupněm kriminality (Visher, Travis 2003; Western, Braga, Davis, Sirois 2015). Členství v komunitě zahrnuje více než jen to, že jedinec žije na stejném místě jako ostatní, pro sociální integraci musí rozvíjet vztah zejména s rodinou, najít si místo pro bydlení a obstarání si finančních prostředků. Všechny tyto kroky umožňují plnou participaci v komunitě a představují větší šanci na úspěšnou integraci. Rodina zde hraje nejdůležitější roli, jelikož představuje silnou emocionální, ale také materiální, tedy i finanční podporu. Zaměstnání je značně důležité zejména v prvních měsících po propuštění, nejenže zajišťuje finanční obnos, ale také pomáhá tvořit hrdost, sociální status a denní rutinu. Ovšem příjmy jsou po propuštění nízké a často je samotné zaměstnání těžko získatelné, kvůli zápisu v rejstříku či stigmatu, které vězení přináší, ale také kvůli nízké úrovni vzdělání vězňů. V tomto případě jsou dalším velmi důležitým činitelem programy sociální péče, které mohou jedinci zajistit finanční pomoc. Co se týče státní politiky, je zde důležité zaměřit se na to, kdo jde do

vězení, co se děje s vězni během věznění a na úroveň podpory a supervize ex-vězňů po propuštění (Visser, Travis 2003). Po propuštění často pokračuje formální sociální kontrola v podobě komunitní supervize nebo v případě probačního a podmíněného dohledu. Tento dohled pak slouží k podpoře zaměstnanosti a redukci recidivy (Western, Braga, Davis, Sirois 2015).

Vzdělání, rasa, gender a věk jsou další proměnné, které ovlivňují sociální integraci. Vězni mají obecně nízkou úroveň vzdělání a minoritní rasa čelí větším překážkám než běžný bílý muž. Ženy mohou mít lepší rodinné vztahy, ale vysoká míra sexuálního zneužívání, drogové závislosti mezi vězeňkyněmi a jiné viktimizace mohou znevýhodňovat jejich šanci na sociální integraci. Co se věku týče, mladí mají bližší vztah se svou rodinou, a tak je pro ně snazší prokázat členství ve své komunitě, než je tomu u starších jedinců, kteří mohli být věznění déle či opakovaně, čímž ztratili kontakt se svou rodinou. Historie drogové závislosti a mentální poruchy jsou dalšími znevýhodňujícími proměnnými, které stigmatizují jedince. Výsledky studie *Stress and Hardship after release* (Western, Braga, Davis, Sirois 2015) skutečně ukazují, že sociální integrace silně souvisí s věkem, genderem, drogovou závislostí a duševními nemocemi. Ukazuje se, že dvě třetiny respondentů obdrželo finanční pomoc nebo bydlení od své rodiny zejména v prvním týdnu po propuštění. Rodinná podpora klesla na něco málo přes 50 % šest měsíců po propuštění. Ženy spíše od rodin, než muži dostávají pomoc v oblasti peněz či bydlení. Podpora je nižší také u drogově závislých, mentálně nemocných a těch, kteří jsou starší více než 44 let. První den po propuštění byla více než polovina propuštěných přihlášená či využívala nějakého sociálního programu, následující dva dny klesala a pak opět stoupala až do konce prvního týdne. Týden po propuštění tedy kolem 50 % propuštěných využívala nějaký program. Ale také značná část respondentů nedělala vůbec nic a koncem týdne po propuštění se dostala k druhým 50 %. Co se týče zaměstnání, to bylo velmi nízké, pohybovalo se na 15 % na konci týdne po propuštění. Po dvou měsících se využívání programu vyšplhalo na 70 % a zaměstnání na 43 %. Pravděpodobnost využití programů a získání práce opět silně závisela na drogové historii, duševním zdraví, věku a genderu (Western, Braga, Davis, Sirois 2015).

Jedinci propuštění z věznice často trápí sociální úzkosti, jako například diskomfort v každodenní interakci, veřejné dopravě, využívání nových technologií nebo v přelidněných místech. Mezi kompenzační mechanismy patří rodinné přivítací události, které byli opět více prováděny u respondentů mladších, než tomu bylo v případě starších. Polovina respondentů také začala kouřit, a tento nový zvyk využívalo k zvládnání stresu. Kolem 12 % se snažilo vyhýbat starým známým či podle nich negativním lidem, které by je mohli ovlivnit a přivést zpět k závislosti na drogách. Stejný podíl respondentů také vyjádřilo pocit osamělosti a pocitu, že „nezapadají“. Jako další mechanismus je proces deprizonizace, tedy jakési očištění od vězení, kupují si nové oblečení, dělají si nové sestřihy, uklízejí a mění vzhled svého bydlení a jiné. Většina respondentů také zůstává první týden doma a považují to za „dovolenou“ předtím, než se pokusí aktivně integrovat. Ti, co nemají stabilní bydlení nebo rodinnou pomoc, tedy často starší jedinci (Crawley 2004), pociťují úzkosti více a také se cítí více izolováni (Western, Braga, Davis, Sirois 2015).

2.4.5 Sociální a psychologické důsledky ve specifických oblastech

Sociální a psychologické důsledky, které se ukazují u jedinců propuštěných z trestu odnětí svobody se objevují v oblastech jako jsou: ztráta sociálně užitečných vazeb (např. přátelé, rodina), ztráta zaměstnání (finanční zabezpečení), sociální stigmatizace, růst zadluženosti, gradace komplexů méněcennosti, ztráta domova a jiné (Štěrba 2007).

Jak již bylo řečeno, ztráta důležitých vazeb je jednou z těch nejčastějších negativních důsledků po propuštění. Týká se to nejčastěji přátel či rodiny. Většina jedinců má spíše pozitivní pohled na své manželství, ale přesto se podle výzkumu *From Society into Prison and from Prison into Society* (Moerings 1984) polovina rozvede do šesti měsíců po jejich propuštění a ti co se nerozvedou, zažívají spíše negativní vývoj v jejich vztahu. A to zejména proto, že jejich protějšek získává nezávislost na partnerovi, a tudíž má uvěznění manžela také emancipační efekt. Co se dále týče přátel a rodiny, jedinec má většinou jasnou představu, která spočívá v omezeném kontaktu s přáteli a rodinnými příslušníky, kteří mají kriminální minulost. V realitě je to ale často naopak a jedinci mají méně kontaktu s těmi, které považovali za pravé přátele a rodinu. Ostatní obvykle nechtějí mít nic do činění s někým, kdo byl ve vězení nebo kontakt minimalizují. Jedinec je tak izolovaný od minulých vazeb a stigmatizovaný (Moerings 1984).

Dalším problémem je obtížné hledání práce, který se pak pojí s růstem dluhů, dluhy jedinec získá pobytem ve věznicí, jelikož musí platit nájem. Ovšem v případě že je jedinec propuštěn z vazby a je uznána jeho nevina, jsou mu tyto peníze vráceny.⁷ Růst dluhů a složitost při hledání práce má pak samozřejmě vliv i na jeho bydlení, pokud osoba není schopna splácet nájem může přijít i o svůj domov. Populace vězňů se vyznačuje nepravidelnou zaměstnaností, nekvalifikovatelností či dokonce nezaměstnaností i před uvězněním a po propuštění je tato situace ještě více zhoršená, a to zejména zápisem v rejstříku. Jelikož zaměstnavatelé pochopitelně preferují jedince s „čistou“ minulostí (Moerings 1984). Jedinec propuštěný z vazby jako nevinný může o práci přijít při svém nástupu, ale po propuštění nemá v rejstříku žádný zápis, a tak pro něj nebude hledání práce tak složité, jako v případě propuštěného z VTOS. Další významnou překážku představuje již zmíněná zadluženost a exekuce, podle 80 % dotazovaných odborníků z řad vězeňských sociálních pracovníků, probační a mediační služby, sociálních kurátorů a pracovníků z Úřadu práce ze studie *Zaměstnávání osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody* (Presličková, Raszková, Zhřivalová 2019), považuje tento problém za zásadnější než zápis v rejstříku. Stejný podíl odborníků vnímá jako problém nedostatečný návyk pracovat. Nejmenším problémem je dle nich nedostatečná praxe a největším problémem nedostatečná kvalifikace. Dále 60 % sociálních kurátorů za další problém považuje neochotu pracovat. Jako další velkou překážku pak vidí v nevhodných sociálních podmínkách propuštěných (Presličková, Raszková, Zhřivalová 2019).

⁷ § 9 zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád).

Jako nejčastější oblast pro uplatnění jedinců propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody je například stavebnictví, strojírenství, technické služby, dělnické profese úklid a jiné (Presličková, Raszková, Zhřivalová 2019).

2.5 Penitenciární a postpenitenciární péče v rámci vazební věznice

Péče, která je poskytována odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody či obviněným ve vazebních věznicích se nazývá penitenciární péče. Péče má zejména zajišťovat resocializaci a reintegraci jedince. Takovou práci vykonávají sociální pracovníci, speciální pedagogové a psychologové.

Péče, která je poskytována po propuštění jedince z vězeňských institucí se nazývá postpenitenciární péče. Jejich zaměření by mělo být na ty nejvíce kritické faktory způsobující recidivu, tedy podpora stabilního bydlení, závislostní chování, dluhy propuštěných, získání řádného pracovního uplatnění, vzdělání a stabilizaci rodinného prostředí. Propuštěný může takovou péči využít dobrovolně nebo mu může být nakázána například probační a mediační službou. Tuto péči vykonávají státní či nestátní organizace (Wolters Kluwer 2021).

Pro to, aby byla reintegrace jedince co nejefektivnější, je třeba, aby byli obě péče dobře provázány. Ovšem jako jeden z problémů současného vězeňství je právě jejich neprovázanost, jelikož jejich jednotlivé sféry a procesy nejsou dostatečně harmonizovány (Wolters Kluwer 2021). Tento problém je také jedním z důležitých bodů Koncepce vězeňství do roku 2025, která se snaží o efektivní propojení penitenciární a postpenitenciární péče (Ministerstvo spravedlnosti České republiky 2016).

Co se týká organizací, zejména neziskových, existuje mnoho takových, které se zabývají reintegrací vězňů po výkonu trestu odnětí svobody jako jsou například: AL PASO, Návrat o.p.s., Lighthouse o.s., Prevent 99, Rubikon centrum, Podané ruce, Mezinárodní vězeňské společenství a jiné. Ovšem ne takové, které by byly zaměřené přímo a výhradně na resocializační pomoc při a po výkonu vazby. Například Lighthouse poskytuje pomoc při řešení situací a problémů, které výkon trestu, ale také vazby, s sebou přinášejí.

3 METODOLOGIE

Tato kapitola představuje metodu sběru dat, kterou jsem při svém výzkumu využil, také představuji silné a slabé stránky této vybrané metody. Dále detailně popisuji svůj vybraný vzorek a realizaci sběru dat, následně také poukazuji na složitosti při hledání vhodných respondentů.

3.1 Metoda

Ve svém výzkumu využívám kvalitativní metody a postupy, jelikož pro jiný formát výzkumného designu, vzhledem k mému tématu, (1) nemám dostatek respondentů a (2) mi dovoluje pochopit problematiku do hloubky, kterou si zaslouhuje. Dalším argumentem pak je to, že se kvalitativní metodologie běžně využívá ve vězeňských výzkumech a její tradice je dlouhá více než 100 let (Dirga 2016). Domnívám se, že zkoumat reintegraci ve všech svých úrovních je možno nejlépe zachytit právě kvalitativními metodami, a proto se mi tato varianta zdá být nejvhodnější. Výzkum a sběr dat byl proveden za využití polostrukturovaného hloubkového (In-Depth) rozhovoru, který se drží jistých osnov, a tudíž by měl být přehledný. I přes to, že tato metoda zahrnuje větší časovou a psychickou náročnost, pomohla mi pochopit zkušenosti a pocity respondentů s daleko větší přesností a pochopením, než by tomu bylo u dotazníkového, kvantitativního šetření. Dosahuje tak větší flexibilitnosti při získávání informací, kterých bych se od respondenta v dotazníkovém šetření nemusel dozvědět. Kvalitativní metoda je také vhodnější pro navození větší důvěry od respondenta, kterou jsem vzhledem k choulostivosti tématu opravdu potřeboval. Z etických důvodů jsou všichni respondenti anonymizováni a jejich jména nahrazeny pseudonymy (Wildemuth and Luo 2017).

3.2 Výběr vzorku

Celkově jsem připravil tři typy topic-guidů, které byly využity k rozhovorům s lidmi, kteří prošli vazbou, ale byli následně propuštěni jako nevinní, se sociálními pracovníky na penitenciárním či postpenitenciárním poli a v poslední řadě s dozorcí ve vazební věznici. Analytická část je navíc doplněna výroky z jednoho internetového článku. Celkově jsem uskutečnil dva rozhovory s jedinci, kteří byli propuštěni z vazební věznice a čtyři s jedinci pracujícími na postpenitenciárním poli a v poslední řadě pět s dozorcí z vazební věznice. Jeden z dozorců mi místo videohovoru poskytl odpovědi v rámci chatování na Messengeru. Dále jsem také využil jednoho rozhovoru, který byl dostupný jako internetový článek.

V rozhovoru s jedinci, kteří prošli vazbou jsem se snažil zachytit dobu tranzice při nástupu, bezprostředně po propuštění a současnou situaci. Dále také na otázky mapující prostředí vazební věznice a zacházení s vězni (mortifikace). Zda a jak (prizonizace) se vězeň zapojuje do vězeňské kultury. Další otázky se zaměřují na kritické oblasti po propuštění (dluhy, práce, bydlení, vztahy). A také se zaměřuji na to, zda se jedinec cítí být stigmatizován.

Rozhovory se zaměstnanci na penitenciárním a post-penitenciárním poli, pro mě byly doplňujícími a přibližujícími rozhovory, které mi pomohly lépe pochopit odlišnosti v přístupu k lidem ve vazbě s těmi, kteří jsou ve výkonu trestu.

Stejně tak rozhovory s dozorcí ve vazebních věznicích pro mě představovali lepší vhled a pochopení rozdílů a podobností mezi věznicí vazební a věznicí pro výkon trestu odnětí svobody.

3.3 Průběh výzkumu

Na počátku mého výzkumu jsem si zvolil vzorek lidí, kteří byli obviněni z trestného činu a vzati do vazby, ale následně z vazby propuštěni. Výběr osob ze samotného začátku limituji na Českou republiku, ve které existuje deset vazebních věznic. Výběr osob je záměrný a tito jedinci se tedy stávají mým výzkumným vzorkem, počet respondentů jsem směřoval k pěti. Ovšem jak jsem se brzy dozvěděl, dostat se k takovému specifickému typu lidí je velice náročné. Pomocí inzerátů na sociálních sítích Instagramu a Facebooku a následných Facebookových skupin, ale také běžného optávání ve svém okolí, jsem se snažil oslovit svůj stanovený vzorek.

Po obtížném snažení se mi nakonec ozvali dva vhodní, ne však zcela ideální, respondenti. Těmto respondentům jsem následně vysvětlil o čem je má bakalářská práce a nechal na jejich uvážení, kde se rozhovor uskuteční, aby to pro ně bylo co nejpříjemnější. Oba rozhovory tedy probíhaly face-to-face a délka jejich trvání je okolo hodiny a půl. Neúplná idealita spočívala v jejich věku v době uvěznění ve vazební věznicí. Jedinci byli ve věku mladistvém, žijící u svých rodin a stále studující, a tudíž u nich odpadala možnost sledovat bezprostřední důsledky na úrovni bydlení a dluhů, jelikož vše z jmenovaných bylo zajišťováno jejich rodinami. Díky této skutečnosti jsem se rozhodl vzorek rozšířit na, již zmiňované, zaměstnance na penitenciárním a postpenitenciárním poli a zaměstnance ve vazební věznicí. Měl jsem také připravenou strukturu rozhovoru pro rodinné příslušníky jedinců, kteří prošli vazbou, čímž bych mohl pozorovat přenos stigmatu, ale bohužel se mi nepodařilo tyto rozhovory realizovat. A to z důvodů úmrtí rodičů prvního respondenta a z časové vytíženosti rodičů druhého respondenta.

Zaměstnance z řad sociálních pracovníků jsem kontaktoval přímým oslovením v emailech, které jsou k dispozici v jednotlivých organizacích, které z důvodů anonymizace nebudu jmenovat, a také pomocí metody snowballingu, tedy kontakty, které mi byli zpřístupněné a předem domluvené na základě známosti daného respondenta s tímto novým „potenciálním“ respondentem. Takovýmto způsobem se mi povedlo kontaktovat čtyři respondenty, kteří byli ochotni mi pomoci. Délka těchto rozhovorů se pohybovala okolo 45-60 minut.

Co se týká kontaktování dozorců ve vazebních věznicích, očekával jsem, že pro mě bude oslovování složitější, jelikož tato specifická skupina lidí je často těžko přístupná. Ovšem po tom, co jsem kontaktoval několik vedoucích oddělení vězeňské stráže, bylo mi nabídnuto zrealizovat rovnou pět rozhovorů s vyhovujícími respondenty. V tomto případě pro mě

nakonec nebylo těžké takovéto respondenty sehnat. Ovšem, myslím si, že mám povinnost poznamenat, že všichni respondenti z tohoto vzorku pocházejí z jedné vazební věznice, a tak mohou být závěry, které vyvozují z dat, které mi poskytli méně generalizovatelné. To vnímám jako největší limitaci tohoto vzorku respondentů. Rozhovory se sociálními pracovníky i se zaměstnanci vazebních věznic probíhaly pomocí online video-hovoru na platformě Google Meet, Skypu či na Facebooku. Délka trvání rozhovoru s dozorcí byla okolo 20-30 minut. Video-hovor byl využit hlavně z důvodů pohodlnosti a časové vytíženosti mých respondentů.

4 ANALYTICKÁ ČÁST

V analytické části se zaměřuji na vyhodnocení mnou získaných dat. První podkapitola se zaměřuje na srovnání výkonu vazby a VTOS. V druhé se zaměřuji na přímé zkušenosti jedinců, kteří prošli výkonem vazby. Poslední kapitola zahrnuje sociální pracovníky a podává jejich vhlad do problematiky reintegrace jedinců, kteří prošli výkonem vazby. Jména všech respondentů jsou nahrazena pseudonymy z důvodů anonymizace.

4.1 Rozdíly a podobnosti mezi výkonem vazby a výkonem trestu odnětí svobody

Respondenti, které analyzuji v této části jsou ze vzorku dozorců vazební věznice. Dále bych chtěl poznamenat, že příslušníci Vězeňské služby ČR jsou rozděleni na justiční stráž (ochrana soudů, státních zastupitelství), vězeňskou stráž, kde slouží strážníci, kteří mají na starost ostrahu věznic (střežení věznic, zajišťuje stanovený pořádek a kázeň) a správní služba (rozhoduje ve správním řízení a zabezpečuje organizační, výchovnou, ekonomickou a další odbornou činnost, její součástí je i zdravotnická služba). Příslušníci (dozorci) vězeňské stráže jsou pak mými oslovenými respondenty. Všichni dozorci mají pracovní zkušenost jak z vazební věznice, tak i z věznice pro VTOS, a proto mi mohou poskytnout jejich vzájemnou komparaci. Všichni respondenti pocházejí ze stejné vazební věznice, která je specifická svou malou kapacitou.

První oblastí, kterou jsem zmapoval je oblast vztahu mezi samotnými dozorcí a vězni a jak se tento vztah, či přístup jeden k druhému liší u jedinců, kteří vykonávají vazbu a jedinců, kteří vykonávají trest odnětí svobody. Ukázalo se, že vztah je povětšinou korektní, vězňům dozorci vykáží a oslovují je příjmením. Vězni by naopak měli oslovovat dozorce "veliteli", dozorce Jakub to vnímá jako pozůstatek komunismu, raději by byl oslovován jako "dozorce". Pro vězně je pak termín "mukl", takto se ale spíše označují vězni mezi sebou. Respondent dále přiznává, že on sám ani většina jeho kolegů termín nepoužívá. V praxi zpravidla platí, že když se vězeň chová slušně, potom se i dozorci chovají slušně k němu (Goffman 1931; Moerings 1984). Přiznává, že se slušným chováním může být vězeň odměněn v podobě občasného ulevení (např.: donesení vody na kávu, chléb či ovoce při výdeji jídla atd.).⁸ Dozorci tedy vztah nevnímají ani jako přátelský či nepřátelský, je pro ně neutrální a profesionální. Presumpce nevinny v případě vazební věznice platí, ale většina dozorců se shoduje v tom, že při práci s vězni nerozlišují, zda jsou z vazby či výkonu trestu, chovají se k nim zkrátka stejně. Takto situaci popisuje dozorce Vojtěch:

„Oni respektují nás, když už tam jako jsou a my je bereme jako klienty, to už nám je jedno, jestli je ve vazbě nebo v trestu, my se k němu chováme úplně stejně, když tam je. Tam je rozdíl, když je někdo v trestu, tak tam jsou po celou dobu trestu, je tam delší dobu, takže se s ním můžeme pobavit i o něčem, dejme tomu o soukromém, to je jeho, ne naše soukromí. On jako rozebírá svoje věci. Kdežto na vazbě, tam člověk je chvíli a tam člověk ty lidi moc nezná nebo nepozná, pokud tam nejsou poněkolkáté samozřejmě.“ (Vojtěch – dozorce)

⁸ Viz kapitola 2.3.2 Mortifikace, 2.4.1 Proměna identity.

Podle dozorců je pak největší rozdíl v tom, že ve vazbě je jedinec více izolován a je v kontaktu s menším množstvím spoluvězňů, to může mít za následek méně znatelné deprivace ze ztráty svobody a autonomie, protože se jedinec nemusí přizpůsobovat přáním či rozkazům ostatních vězňů (Sykes 2007), než je tomu u věznic pro VTOS. Tato izolace může snižovat také dopad prizonizace (Clemmer 1940), jelikož jedinec není vystaven tolika spoluvězňům.⁹ Na VTOS mají vězni také větší možnost zábavy.

„No tam jsou prostě na té cele a tam nemají nic, když třeba v tom oddíle tam mají televizi na tom oddílu, mají tam tu společenskou místnost, mají playstationy povolený, takže si tam můžou hrát hry. Větší možnost, větší prostě volnost. (...) Mají tam větší zábavu samozřejmě, že jo. Mají se psychicky líp, když prostě jich tam je víc, tím pádem.“ (Vojtěch – dozorce)

Jedinci procházející vazbou ovšem mají určité možnosti, jak se seberealizovat. Dozorce Tomáš popisuje, co se týká oblasti seberozvoje:

„Tam máme sportovní referenty, takže oni mají nárok si denně na hodinku, plácnu, zacvičit, to znamená zahrát si ping pong nebo nějaký jiný sportovní aktivity, mají nárok na hodinu denně vycházek, takže pokud chtějí, tak se můžou jít projít. Zatelefonovat si můžou zároveň, když jsou na té vycházce. (...) Mají možnost si půjčovat knížky z knihovny vězeňské co tam mají.“ (Tomáš – dozorce)

Proces přijetí nového vězně je stejný v obou případech, jediná odlišnost je v tom, že vězeň, který je ve VTOS musí nosit vězeňskou uniformu. Obvinění mají možnost ponechat si civilní oděv, pokud mají zajištěnou výměnu prádla. Stříhání vlasů v současnosti v České republice není praktikováno ani ve věznicích pro výkon vazby, tak ve věznicích pro VTOS (Goffman 1961).¹⁰ Časový rozvrh dne se pak také liší jen minimálně, a to v tom, že vězni, kteří jsou ve VTOS mají vyhrazený čas pro práci. Práce je totiž možná jen ve VTOS, vězni ve výkonu vazby tuto možnost nemají. Profilace vězňů ve vazbě to ani efektivně neumožňuje (kvůli izolaci) a práce na celách není možná. Avšak práci mohou vykonávat (většinou pro zahnání nudy) v takové podobě:

„V té vazbě to není povinný, takže to nikdo nedělá. Ono samozřejmě, když chodí potom na posilovnu, na tělocvičnu, tak jediný, když potom prosí, tak je pak vezmu a oni tam jako uklidí v té tělocvičně třeba, posilovnu, když je tam vezmu jako poslední. Tak to je asi tak jediný, co by tam něco jako uklízeli, jinak ne. Protože oni nejsou povinný, tak to ani nezkouší, že jo.“ (Vojtěch – dozorce)

Co se týká neziskových organizací, ve vazební věznicí, ve které pracují mí respondenti, pracují zejména organizace zabývající se drogovou a dluhovou problematikou. Podobné služby je věznice schopna poskytnout vězňům i formou poradenství pomocí terapeutů. Ve vazebních věznicích jsou volnočasové programy, příprava na propuštění pro obviněné

⁹ Viz kapitola 2.3.1 Prizonizace, 2.3.3 Druhy deprivace.

¹⁰ Viz kapitola 2.3.2 Mortifikace.

neexistuje, jelikož nikdo neví, kdy budou propuštěni. Věznice samotná pak nemá problém pouštět neziskové organizace zaměřené na resocializaci, ve skutečnosti tam prostě jen nechodí, kvůli tomu, že nikdo neví, jak dlouho bude jedinec vězněn, resocializační programy tedy nemají možnost konstruovat plán pro vězně. To se ukazuje jako silný argument, který dozorcí sami používají.

„Ta vazba, tam to není takový z mého pohledu... tam většinou nejsou tak dlouho jako ve výkonu trestu a většinou oni jdou vlastně k soudu a tam soud okamžitě rozhodne, že jim ukončuje vazbu a vlastně jsou propuštěni. Takže tam není čas a prostor, jak je připravit na ten výstup.“ (Martin – dozorce)

Kaplanka v rozhovoru z internetového článku (E15.cz 2012) pak využívá stejný argument a poukazuje na vysokou fluktuaci vězňů:

„Ve vazební věznici se lidé točí rychleji a řeší úplně jiné věci než už odsouzení. Bývají to většinou individuální rozhovory. V běžné věznici jsou lidé už na delší, nebo alespoň známou dobu, a podle toho si s nimi mohu vypracovat dlouhodobější plán. Podle něj pak postupujeme a máme větší čas na cílenější práci.“ (Kaplanka)

I přesto, že většina jedinců jde již po pár měsících do VTOS, kde již má možnost resocializačních programů, může tato absence v případě delšího věznění a následného propuštění představovat velkou bariéru pro zpětnou integraci. Na otázku, zda vidí smysl v tom pracovat s vězni a připravovat je na propuštění již ve vazbě odpovídají pozitivně, kromě jednoho z mých pěti respondentů, který v tom smysl nevidí. Lukáš také poukazuje na problematiku nedostatečné kapacity sociálních pracovníků:

„No jako samozřejmě to by asi chtělo, ale není tam tolik, podle mě, pracovníků, protože třeba ty se většinou věnují těm odsouzeným a asi by neměli tolik času pracovat s každým vězněm. To by muselo nastoupit víc sociálních pracovníků, který by se jim věnovali. Ale samozřejmě by to jako pomohlo, už třeba po tý psychický stránce.“ (Lukáš – dozorce)

Dozorcí dále reflektují, že již jedinci ve výkonu vazby mají často problém ve všech oblastech (práce, bydlení, dluhy, vztahy). A domnívají se, že pokud nemají, tak je dříve či později budou mít. Dále se také často potýkají s drogovou závislostí. Dva dozorcí také odhadují, že kolem 70-90 % vězňů z vazební věznice dluhy mají.¹¹ Jeden z dozorců vyhodnocuje, že podle něj jedinci, kteří jsou ve vazbě poprvé mají jistější bydlení, jelikož jsou ve vazbě kratší čas, a tak nemají tolik zpřetrhané vztahy a o jejich bydlení se někdo postará. Problémy s dluhy, vztahy a bydlením dle nich souvisejí také s tím, po kolikáté je jedinec ve vazbě. Ti, co se opakovaně vracejí mají tyto problémy značně častěji.¹²

¹¹ Viz kapitola 2.4.5 Sociální a psychologické důsledky ve specifických oblastech.

¹² Viz kapitola 2.4.4 Významné indikátory úspěšnosti sociální integrace po propuštění.

„Záleží, jestli je ve vazbě poprvé nebo opakovaně. Pak takový ti typičtí, co se vracují pravidelně, tak ty venku žádný zázemí nemají, ty nemají ani snahu venku pracovat, nic. Ty jsou propuštěný a během chvilky se zas vrátí.“ (Martin – dozorce)

Na otázku, zda mají pocit, že se jedinec, který je propuštěn z vazby potýká se stigmatem, všichni respondenti, v rámci celého mého výzkumu odpověděli, že podle nich veřejnost nerozlišuje vazbu od věznice pro VTOS. Takto se vyjadřuje například jeden z dozorců:

„Co se týče veřejnosti, té je dle mého jedno, zda byl člověk pouze ve výkonu vazby nebo byl odsouzen, veřejnost mezi tím nerozlišuje, prostě seděl, tečka.“ (Jakub – dozorce)

Následně shrnuje změnu vězeňství:

„Závěrem bych snad jen dodal, že za 20 let mé služby se výkon vězeňství, ať už ve formě výkonu vazby nebo trestu, velmi zlepšil. Přiblížili jsme se západním státům, i když vše jistě není dokonalé. Dříve měli vězni ve výkonu vazby na celách třeba železné postele nebo turecké záchody, dnes již jsou skoro všechny vazební cely (kromě těch bezpečnostních) vybaveny dřevěným nábytkem a začínají se vybavovat telefony, ve výkonu trestu tomu tak nebývá, zvláště ve velkých věznicích. Dále se zlepšil komfort věznění ve vazbě tím, že kde dříve byla kapacita vězňů na celách ve výkonu vazby 4 osoby, dnes jsou to jen 2 osoby. Dále pokročilo rozhodování soudů tím, že ne na tolik osob se uvaluje vazba (cca 50 osob v naší věznici nyní oproti minulým cca 150). Dnes pokud je na někoho uvalena vazba, pak to je odůvodněné, soud k tomu má vážné důvody a potom ten člověk bývá ve valné většině případů odsouzen, tomu tak dříve také nebylo. Ale soudy by také mohly více využívat institutu elektronické kontroly obviněných, i tím by se jejich počet mohl snížit. Výkon vazby je velkým zásahem do svobody občanů, a proto by ho soudy měly využívat pouze v nezbytných případech.“ (Jakub – dozorce)

4.2 Zkušenosti propuštěných z vazební věznice

Tato část analýzy se zaměřuje přímo na jedince, kteří prošli vazbou. Při získávání dat jsem se zaměřoval na dobu tranzice při nástupu, bezprostředně po propuštění a současnou situaci. Konkrétně jsem se zaměřil na otázky mapující prostředí věznice a zacházení s vězni, dále také na to, jak se vězeň zapojuje do vězeňské kultury a na kritické oblasti po propuštění. V poslední řadě pak na stigmatizaci daného jedince.

Oba z celkově dvou respondentů byli věznění ve svém mladistvém věku a bydleli u svých rodičů. Pavel studoval na střední škole a Jiří krátce pracoval. Čím se od sebe lišili byla doba, ve které byli věznění. První respondent, Jiří, byl vězněn za doby socialismu, druhý, Pavel, byl vězněn před deseti lety. Jiří byl ve vazbě 3 a půl měsíce, Pavel ve vazbě strávil 5 měsíců.

Zkušenost, kterou mají oba společnou a popisují ji s podobným důrazem je šok, který zažívali při vstupu do vazební věznice. Respondenti prožívají velkou frustraci, jsou dezorientovaní. To bylo dále umocněné dalším vyhrožováním ze strany jiných spoluvězňů,

kteří říkali, že si ve vazbě pobudou dlouho. Jednalo se o náhlé vzetí do vazby, které zamezilo jakýkoliv pokus o to připravit se na nové prostředí (Moerings 1984).¹³

„No přitom nástupu to bylo docela takový, takový jako hodně frustrující a člověk nevěděl, co se s ním děje. Přijeli si pro mě policajti do práce, odvezli mě k prokurátorovi, který mi dal rovnou vazbu. (...) První pocity byly, byla marnost a já nevím, skepse a... brečel jsem, jo. Měl jsem strach, co se bude dít, kolik dostanu. Prostě to bylo takový frustrující. (...) Ten jeden byl takovej ostrílenej, tak mi povídal, že prostě dostanu hodně, protože jsem jako politickej. No tak to, to člověku vůbec nepřidá. Takže prvních pár dní jsem tam vůbec nemohl spát. Byl jsem, byl jsem takovej napnutej.” (Jiří – propuštěný z výkonu vazby)

„Jo tak v podstatě, už to samotný zadržení, kdy mě vlastně zásahová jednotka vytáhla z tramvaje. Bez jakýhokoliv sdělení, tak mně sebrali telefon, sebrali mně peněženku. A v podstatě mi nedali žádnou informaci. (...) Člověk v šoku nerozumí, co se děje, vlastně nechápe. (...) No a ten šok byl obrovskej, protože už při cestě, při eskortě ze soudu do vazební věznice, tak došlo k tomu, že tam spoluvězeň, tak mě začal strašit tím, že mě tam budou znásilňovat. Takže jsem samozřejmě dostal strach a poté, co mě přijali do vazební věznice, tak se to ještě zhoršilo, protože v malé místnosti možná 2 na 2 metry, tak mě nechali zase několik hodin sedět. Mezitím mě navštívil jeden z tamních bachařů, kterej mě fyzicky napadl a začal mi vyhrožovat tím, že jestli rád šukám?” (Pavel – propuštěný z výkonu vazby)

Zacházení z pozice policie oba respondenti vnímají jako korektní, presumpce nevinny zde fungovala. Výpovědi se tedy shodují s těmi, které podali respondenti z řad dozorců. Jedinou výjimkou byla fyzická konfrontace, kterou zažil respondent Pavel na začátku svého uvěznění. Konfrontaci vnímal jako velmi nedůstojnou a tato zkušenost pro Pavla představovala natolik silný okamžik, že se pokusil o sebevraždu:

„Takže v tenhle okamžik jsem se vyděsil natolik, že jsem chtěl spáchat sebevraždu. O což jsem se i pokusil. Nedokončil, chtěl jsem si tam rozříznout žíly na zápěstí zespodu o topení, který mělo sundaný kohoutek. A to jsem nějak nedotáhnul. Málo jsem tlačil. A poté se začali trošku věci měnit, přišel jiný dozorce, který se mnou mluvil už jiným tónem, a takže můj pocit byl takový, že to asi zvládnou. Jo, takže na začátku pocit, že se to nedá zvládnout. Co se to děje, proč tam jsem, velká nejistota, strach. A poté, když se mnou někdo vlídně promluvil...” (Pavel – propuštěný z výkonu vazby)

Při nástupu dostal Jiří pomoc ze strany policie, která ho do vazby vedla. Pomoci se mu dostalo hlavně díky známosti jeho rodičů s policejními příslušníky. Jednalo se o možnost nakoupit si důležité věci před nástupem (kartáček, pastu, ale také cigarety). Jiří dále dodává, že by mu pomohla psychická pomoc v podobě psychologa, který ale nebyl k dispozici. Na druhou stranu Pavel nedostal žádnou pomoc, ani ze strany policie. Dodává také nepříjemnou zkušenost ze strany jemu přiděleného právníka. Co se týká pomoci finanční, oba čerpali z finančních prostředků od svých rodin.

¹³ Viz kapitola 2.4.1 Proměna identity.

„Navíc právník ex offio, co byl přidělený soudem, státem, tak byl člověk, který pracoval pro policii. Což bylo úplně, úplně zlý, to se ukázalo po pár týdnech, když si se všema tykal a prostě to bylo hrozně nepříjemný. (...) Když mu rodiče dali peníze do ruky a on je měl přinést a on je prostě do té věznice nepřinesl, tudíž já jsem tam měl nějaký problém ještě s vězněma. Jsem něco slíbil, protože jsem věděl od rodičů, že mu dali peníze tomu právníkovi ex offio, a to byl vlastně nejrychlejší způsob jak dostat peníze. (...) A on to neudělal.” (Pavel – propuštěný z výkonu vazby)

Jiří i Pavel se shodují, když popisují prostředí věznice. Největší problém pro ně dělá toaleta, která je v cele otevřená (Pinerová, Louč, Bušová 2021).¹⁴

„No, záchod byla absolutně největší překážka. Do dneška z toho mam trauma. Teda, ne jako, ale byla to taková frustrace, takový ponižující. (...) Jo, to bylo, to byl strašnej problém, no, protože to si pamatuju, že jsem se strašně styděl. Před někým jít na velkou... ještě malou budiž, ale jít na velkou ty jo... (...) Ty poprvé si myslíš, že po tobě všichni koukají, ale potom si tak zvykneš. A otupíš, že jdeš na záchod a nikdo si tě nevšimne.” (Jiří – propuštěný z výkonu vazby)

„No a problém je, že třeba ta toaleta není nějak zakrytá. Tam je zeď, která je do velikosti krku a jsou tam palandy, na kterých leží lidi a vy jdete na velkou potřebu, takže v tomto jakoby nedůstojnost za mě jako dost velká.” (Pavel – propuštěný z výkonu vazby)

Podle výpovědí respondentů se oba vypořádávali se svou novou situací vcelku dobře. Jiří popisuje, že pro zahnání nudy často hráli kostky, které si vyrobili z kusů chleba. Také říká, že největší část dne člověk přemýšlí a promítá o životě. Dále oba popisují, že ve vazbě neměli problém se spoluvězni, kromě dvou jedinců, o kterých mluví Pavel. Ve výsledku ale říká, že to za problém nepovažuje, jelikož je ve vazbě právo na stížnost na spoluvězně, který je vám následně vyměněn. Jiří také dodává, že pro něj nebylo těžké se vyrovnávat se situací díky tomu, že chodil na vojenskou školu. Dále se pak oba shodují, že spoluvězně nepovažovali za své kamarády, spíše si vzájemně krátili svůj čas historkami.

„Tak já jsem takovej typ kamarádskej, takže jsem neměl problém s nikým. S nikým jsem neměl nikdy konflikt tam. (...) Nějaký větší vazby tam nebyli. Tam, nedalo by se říct, že by si měl kamarády. (...) Já byl docela psychicky odolnej jo, protože na tý vojenský škole, tam si šel v 15 letech a v 15 letech tě odtrhli od tý pupeční šňůry, od rodičů, od všeho, od kamarádů a byl jsi... byl jsi tam v nějakým kolektivu. Nosil si uniformy, měl si nějaký režim, takže já byl na to zvyklej... Pro mě to nebylo nic, co bych nepřekonal, proto jsem možná neměl žádný problémy psychický. Jo samozřejmě, že tam přemýšlíš a že si tam zabřečíš večer pod peřinou. Ale byl jsem v tom směru odolnej hodně. Ta vojna mi hodně dala.” (Jiří – propuštěný z výkonu vazby)

¹⁴ Viz kapitola 2.1 Rozdíl a podobnost mezi věznicí pro výkon trestu odnětí svobody a vazební věznicí.

„Já jsem měl největší šok na začátku a poté už jsem řešil jenom individuální situace, že když třeba se ke mně spoluvězni začali chovat ošklivě nebo začali prostě se chovat neakceptovatelně, tak jsem musel řešit to, že jsem musel napsat stížnost a oni toho spoluvězně odvedli pryč. Jinak ne, já tím, že jsem cítil nevinu po celou dobu toho sezení, tak jsem jenom očekával rychlejší postup, ale neočekával jsem, že by to mohlo za žádných okolností dopadnout špatně. Takže jsem měl trochu lehčí prožívání asi než ostatní v tomto směru.” (Pavel – propuštěný z výkonu vazby)

Respondent Jiří se od Pavla odlišoval tím, že měl ve vazbě možnost pracovat, jelikož byl vězněn za doby socialismu, kdy bylo možno pracovat i ve výkonu vazby. To pochopitelně vyplývá z hodnot tehdejšího režimu. Této možnosti dává velký význam, protože mu pomohla od nudy, kterou by jinak mohl zažívat (Pinerová, Louč, Bušová 2021).¹⁵ Stejně odtrhnutí od stereotypu, který vyplývá z časového rozvrhu dne, představovala také pravidelná vycházka.

„To já jsem měl to štěstí, že mi bylo nabídnuto, že tam můžu pracovat. Že jsem se dostal do nějakého kolektivu, který mě psychicky trochu pomohl. Jako kdybych měl být 4 měsíce ve vazbě a nedělat, tak tam jenom sedíš a chodíš po cele, ono stačili neděle, kdy se nedělalo, tak v neděli prostě ten den vůbec neutíkal, protože si musel být na tý cele s těma dvouma lidma a neměl ses už potom ani o čem bavit.” (Jiří – propuštěný z výkonu vazby)

Respondenti se také shodují na tom, že jim chybělo soukromí, protože byli celé dny na cele s ostatními spoluvězni. Jiří přiznává, že hlavně v počátcích svého uvěznění ztrátu soukromí vnímá negativně, ale po čase si zvyká. Pavel dodává, že to pro něj takový problém nebyl, protože zkrátka uvítal to, co bylo. Když si chtěl oddychnout, tak odmítl vycházku a zůstal na cele chvíli sám.

Na svůj návrat se těšili, Pavel žádné obavy a stres z tranzice neměl, ale Jiří přiznal, že má obavy ze stigmatizace a toho, jak ho přijme rodina a kamarádi (Western, Braga, Davis, Sirois 2015).¹⁶ Největší strach měl o to, jak ho přijmou potencionální partnerky a také kolektiv v práci (Goffman 2003).¹⁷ Při nástupu totiž dostal výpověď od zaměstnavatele. A to hlavně proto, že byl brán jako politický vězeň. Jeho zaměstnavatel musel, i přesto, že dobře znal respondenta a sám na něj napsal dobrý posudek, jeho pracovní poměr ukončit. Své pocity popisuje takto:

„No, a tak jsem měl strach co bude, jak to bude, jak mě přijmou. Co s prací, protože jsem dostal v době vazby výpověď od zaměstnavatele. No, a tak těšil jsem se samozřejmě na kamarády. Zase měl jsem obavu, jak mě kamarádi přijmou. Protože ne všichni s tím souhlasili, nebo já nevím, ne souhlasili, ale aby na tebe nekoukali přes prsty: „Hale to je ten mukl, co se vrátil z vězení.” jo. Měl jsem strach jak se, jak třeba... co holky. Jestli na tebe nebudou koukat přes prsty. Protože někdo je třikrát rozvedený že jo, tak je... když se seznámí s

¹⁵ Viz kapitola 2.1 Rozdíl a podobnost mezi věznicí pro výkon trestu odnětí svobody a vazební věznicí.

¹⁶ Viz kapitola 2.4.4 Významné indikátory úspěšnosti sociální integrace po propuštění.

¹⁷ Viz kapitola 2.4.2 Stigmatizace.

někým, tak ten někdo si může říct „Ty jo, už je třikrát problémovej.“ jo.” (Jiří – propuštěný z výkonu vazby)

Ukázalo se, že to byly převážně jen obavy, rodina i kamarádi ho přijali a málokdy se stalo, že by na něj ostatní pohlíželi „přes prsty” (Moerings 1984).¹⁸ Respondent to nepovažuje za zásadní důsledek, ovšem stigma v nějaké míře získal. Příkladem pak může být to, že respondenta nepozvali na sraz po několika letech, jelikož na jednom srazu řekl, že byl ve vazbě. Jiří tento dopad opět nevnímá jako významný. Co se týkalo žen, po vysvětlení a přiznání své minulosti se nesetkal s opovržením. Do práce se Jiří navrátil a s žádnými problémy v získání své práce zpět, či později práce nové, nesetkal.

„Tam jsem měl jenom problém, co ty holky, jak na tebe budou koukat. Jo, a to bylo taky v pohodě, když jsem to vysvětlil... vždycky, když jsem to vysvětlil proč to bylo, jak to bylo, tak to brali všichni jako dobře. (...) Ale taky třeba se mi stalo, já si nepamatuju konkrétní případy, ale vim že taky ti někdo vpálil, nebo tě tak jako zesměšnil. Dělal z tebe blbce. Stávalo se to, moc často ne. Většinou, když jsem přišel do toho novýho kolektivu, tak mě tam brali normálně. Jenom třeba ty některý lidi, který si potkával v práci na obědě, tak se jako... bylo na nich vidět, že radši kouknou někam jinam, než aby tě pozdravili. Já hodně zdravím, takže hodně lidí odpoví a hodně lidí dělá, že tě nevidí.” (Jiří – propuštěný z výkonu vazby)

Důsledek uvěznění Jiřího odnesl jeho otec, kterému byl zaražen postup jakožto vojákoví. Stigma se v tomto případě přeneslo na otce.¹⁹ Matka ani jeho bratr, podle výpovědi respondenta, žádný důsledek jeho uvěznění nepocítili.

„Pro mě to ty důsledky... asi ne, ty důsledky spíš asi odnesli rodiče. To spíš odnesli rodiče, že máma samozřejmě byla zdravotní sestra, byla dětská sestra, takže ta neměla, že by měla nějaký postup nebo tak. Chodila normálně do práce, ale u táty se projevilo to, že mu zarazili veškerý povýšení. On byl major a majorem už zůstal. Pak si to nesl celej život jako křivdu.” (Jiří – propuštěný z výkonu vazby)

Pavel stejně jako Jiří neměl problém s tím, jak ho rodina a přátelé přijmou. Stigmatu byl ale vystaven značně více, protože byl označen za devianta přímo ve veřejnoprávní televizi²⁰, kterou následně žaloval a dostal odškodnění, sumu za odškodnění, ale vnímá jako „směšnou”. Shodou okolností v době jeho propuštění probíhala amnestie, která měla za následek to, že jeden z jeho učitelů začal varovat ostatní studenty před samotným Pavlem. Největšímu stigmatu byl pak vystaven výhradně v prostředí školy. Po dovršení vzdělání se dále s žádným stigmatem v průběhu života nesetkal.

„Co se týká kamarádů, kamarádi zůstali kamarádama, ale to okolí, to prostředí té školy. Nevim, že bych přišel o nějakýho kamaráda, ale v podstatě jsem přišel o tu celou třídu. To

¹⁸ Viz kapitola 2.4.5 Sociální a psychologické důsledky ve specifických oblastech.

¹⁹ Viz kapitola 2.4.2 Stigmatizace.

²⁰ Podle teorie rámování mohou mít média značný vliv na utváření obecných představ společnosti o vězněných osobách, které se mohou projevit i na individuální úrovni (Goffman 1974).

bylo katastrofální, protože tam už se nedalo prostě být, mohl to člověk ignorovat, ale bylo to tam prostě... nikdo nevěděl, proč mě propustili a věděli akorát z televize proč mě zavřeli. V televizi neřekli ani že hypoteticky jsem mohl něco udělat, tam řekli rovnou, že jsem to udělal, první den po tom, co mě zavřeli. (...) A tam byla třeba jedna taková hláška ve škole, když jsem šel po chodbě a zrovna na nástěnce bylo, že se něco ztratilo. A komentář jednoho ze starších spolužáků nebo z vyšší třídy: „A Pavel se vrátil z vězení, tak se tady ztrácejí věci.“” (Pavel – propuštěný z výkonu vazby)

Jako největší dopad vnímá v jeho naprosté změně názorů na společenský a politický systém, dále také vyzdvihuje dopad v oblasti partnerských vztahů. Jako strategii s vyrovnáním se se svým stigmatem oba respondenti volí kompartmentalizaci a o své zkušenosti a potenciálním stigmatu nemluví, pokud nemusí (Snow, Anderson 1987).²¹ Ani v oblasti práce se Pavel neseťkal s negativními důsledky.

„Tak ten dopad je rozsáhlý. Člověk o tom moc nepřemýšlí obecně, ale ten dopad je takovej, že zaprvé člověk přestane věřit v systém, to znamená policajti prostě z mého pohledu jsou hyeny. Nemám žádný respekt vůči policii. Doted', absolutně žádný respekt, žádný respekt k systému. Jo, protože systém z mého pohledu... dalo se to řešit jinak. Dalo se to řešit rychle, nemusel sedmnáctiletý člověk prostě čekat 5 měsíců na to, než ho zákonně musí propustit. (...) Myslím si, že hlavní důvod nebo ta změna a určitá i možná stigmatizace směrem k těm ženám. Jo a je to něco, co člověk, pokud chce navázat seriózní vztah, tak musí sdílet, nebo nemusí, ale měl by, je to taková věc, o který chce informovat. A vím, že třeba když jsem se ženil... před tím, než jsem se ženil, tak jsem to sdílel a žena to ne... jako bylo to těžký to přijmout pro ni. (...) Z mého pohledu zase jenom ta, který... vlastně nikdo se to jako nedozví, komu to neřeknu. A většinou těm, komu to řeknu, tak naopak je to spíš projev důvěry. (...) S prací to má dopad určitě v tom směru, že pro nikoho nepracuju a udělal jsem všechno od té doby, aby jsem byl soběstačný sám za sebe, aby jsem nemusel čekat na někoho, že když se náhodou dozví, že mě vyhodí.“ (Pavel – propuštěný z výkonu vazby)

Ani jeden z respondentů po propuštění nevyužil žádné organizace pro pomoc se začleněním do společnosti. Důsledky v oblasti dluhů a bydlení se u respondentů neprojeví, protože v době uvěznění stále žili se svými rodiči, kteří je zajišťovali. V současnosti pociťují jen minimální či skoro žádné negativní důsledky v podobě stigmatu a nálepku si nenesou (Lemert 1967).²² Pavel dokonce zkušenost vlastního uvěznění vnímá jako příznivou:

„Za mě, já jsem za to vděčný... já to beru, že to byla jedna část mého života, kde jsem se mohl dostat k dospělosti. A já jsem za ní vděčný.“ (Pavel – propuštěný z výkonu vazby)

²¹ Viz kapitola 2.4.2 Stigmatizace.

²² Viz kapitola 2.4.3 Labelling.

4.3 Vhled sociálních pracovníků

V této, poslední, části analyzuji výpovědi sociálních pracovníků na penitenciárním a postpenitenciárním poli. Tři z dotazovaných sociálních pracovníků pracují v organizacích, které se zabývají zejména drogovou závislostí obviněných či odsouzených. Čtvrtá sociální pracovníce pracuje v organizaci, která se zabývá přípravou na propuštění, ale také nabízí pomoc všem, kterých se trestný čin dotkl, ovšem zaměřují se pouze na odsouzené. Tato kapitola slouží jako doplnění a vhled sociálních pracovníků na problematiku zpětné integrace jedinců, kteří prochází výkonem vazby.

Všichni sociální pracovníci, kterých jsem se v rámci mého výzkumu ptal se shodují na tom, že neznají žádnou organizaci, která by pracovala výhradně s lidmi, kteří vykonávají vazbu. Organizace, které se zaměřují na pomoc vězňům či propuštěným osobám pracují současně, jak na penitenciárním, tak na post-penitenciárním poli. Stejně tak se shodují na tom, že v rámci vazební věznice neexistují organizace, které by se zabývali resocializací obviněných jedinců. Vazební věznice samotné ani nedávají informace ohledně resocializační pomoci svým vězňům. Argument, který říká, že je ve vazebních věznicích velká fluktuace jedinců a nejistota doby pobytu²³, se ukazuje jako silný argument, ale především je resocializační zaměření v rámci vazby pro neziskové organizace, alespoň v České republice, velké tabu. Sociální pracovníce popisuje situaci takto, také dodává příklad ze zahraničí:

„Vlastně ta vazba pro neziskovky je... neslyšela jsem o neziskovce, která by tam pracovala. Ale to je samozřejmě jenom u nás. Slyšela jsem třeba o vazbě ve Švýcarsku, kde byly dva čeští klučiči, a tam... ale oni tam hned začali pracovat. Hned měli psychologa, neziskovou organizaci, hned měli duchovního k dispozici a mohli hned chodit ven, že by jako... to, že u nás ta vazba je tak přísná, tak z toho si tvořím jako nějaké... jenom takový můj názor, že v zahraničí to takhle není. (...) Takže my ale tím, že pracujeme po tom propuštění, tak na nás se ty lidi z vazby prostě ani neobráťí. I když jsou tam třeba tak dlouho, tak oni nedostanou od věznice tu možnost, tu nabídku: „Je tady neziskovka, ona vám tam pomůže.“. Jaksi se jako předpokládá, že oni to nepotřebují, a ta vazba má tak přísné podmínky a všechno je tam tak hrozně moc utajený a jiná pravidla. (...) Ta vazba je prostě tabu pro neziskovky. Neznám žádnou (s resocializačním zaměřením), která by ve vazbě pracovala. Ale tam prostě neziskovku vůbec nenapadne, že by šla a nabídla program do vazby, protože to prostě je tak naladěný, že to vám nikdo... jako o tom nepřemýšlí, tam se prostě nevstupuje.”
(Julie – sociální pracovníce)

„Tam nejsou žádné resocializační programy v tom smyslu, že by se mohli pojmenovat jako resocializační. Mají tam programy pro drogově závislé, pak jsou tam možnosti se setkávat s pedagogem. Furt takový jakoby volnočasové aktivity v nějaké výtvarné dílně...”
(Veronika – sociální pracovníce)

²³ Viz kapitola 2.1 Rozdíl a podobnost mezi věznicí pro výkon trestu odnětí svobody a vazební věznicí.

Smysl v tom začít s resocializací ve vazbě vidí všichni dotazovaní. Aneta dodává, stejně jako jeden z dozorců, že je také problém s kapacitou pracovníků, kteří by se zabývali již jedinci ve vazbě.

„Stoprocentně by se s nimi mělo pracovat už ve vazbě. A nicméně, jak říkám, já si myslím, že tyhle věci úplně nefungují a že tam prostě nedostávají ty lidi tyhle informace a nedostávají to proto, že jako nechci být zlá a říkat, že prostě vězeňský systém nefunguje, i když si to myslím, to si myslím za sebe, že to má trhliny. Nicméně trhliny se dají najít všude, ale podle mě oni ani nemají... jako na jednu stranu na jejich obhajobu, že nemají personál na to a kapacitu, aby s těma lidma mohli pracovat, že jich je tolik, že to prostě nepojmou tři pracovníci, jako třeba sociální pracovníci věznic, že fakt udělají jenom tu nutnost.” (Aneta – sociální pracovnice)

„Jo určitě, určitě je to důležitý, důležitý od začátku. Jo, podchytit třeba ty prvotresty a podobně, čím dřív ten člověk prostě... nebo čím dřív se dostane do nějaké péče k nějaké neziskovce, nějakým odborníkům, tak si myslím, že tam ta šance prostě... Já to nechci nazvat nějakou změnou, jo, ale nějakýho rozvoje toho člověka a určitě vyšší než člověk, který byl čtyřikrát ve výkonu a je popáté na vazbě, jo.” (Tereza – sociální pracovnice)

„Smysl bych v tom viděla hrozně moc veliký, protože si myslím, že to v jakém stavu ten člověk tam je, jak prostě i ti potom vězni to popisují, jak ty začátky byly pro ně nejtěžší, tak určitě i jako prevence nějakých pokusů o sebevraždu a nebo sebepoškozování. No vlastně čehokoliv dalšího, jenomže tam vždycky se bude argumentovat tím, že to potom může bránit vyšetřování. Takže to je hrozně těžký, protože právě proto se lidi berou do vazby, aby vlastně nic z toho to nenarušilo. A no... nebo žádný informace, aby neunikly, takže tam je prostě tisíc důvodů proč to takhle a takhle je.” (Julie – sociální pracovnice)

Respondenti se dále shodují na tom, že jedinec ve vazbě zažívá nejistotu a velký šok, který je spojen s izolací (Pinerová, Louč, Bušová 2021).²⁴ Častokrát ani rodina neví, kde jedinec je, jelikož je vzetí do vazby náhlé (Moerings 1984).²⁵ Období výkonu vazby je, podle zkušeností sociálních pracovníků, nejtěžší popisovanou situací jedince.

„Když naši klienti na to vzpomínají, pokud nastoupili poprvé, tak to je prostě pro ně ta nejstrašnější životní situace. Taky nevím jako, jaký je tam třeba procento sebevražd ve srovnání s věznicemi. Ale řekla bych, že je to riziko určitě daleko vyšší než ve výkonu trestu.” (Julie – sociální pracovnice)

„Když se dostanete na tu vazbu, tak máte... oni vás vezmou ze dne na den třeba, takže ten člověk... a máte možnost si jednou zavolat, takže on... kolikrát to neví rodina, neví to nikdo, ten člověk zůstane kolikrát bez těch finančních prostředků, protože ve výkonu trestu ty lidi většinou jsou aspoň pracovní zařazení nebo většina z nich. Na vazbě se nedá pracovat, tam prostě sedíte, tam není nic.” (Tereza – sociální pracovnice)

²⁴ Viz kapitola 2.1 Rozdíl a podobnost mezi věznicí pro výkon trestu odnětí svobody a vazební věznicí.

²⁵ Viz kapitola 2.4.1 Proměna identity.

Sociální pracovníce stejně jako ostatní, kterých jsem se ptal, říkají, že veřejnost nerozlišuje mezi výkonem vazby či trestu odnětí svobody. To pak znamená, že i při propuštění z vazby je jedinec, ale také jeho rodina, vystavena stigmatu. To, v jaké míře tomu tak je ovšem nedokáží posoudit, jelikož ani jeden z dotazovaných a dokonce ani nikdo z jejich kolegů, nikdy nepracoval s propuštěným z vazby.

„Protože ona veřejnost moc nerozlišuje, jestli je někdo ve vazbě nebo už ve výkonu trestu, prostě to se řekne... hlavně někde na vesnici nebo tak, „On je v kriminále.“ a málokdo to už potom rozlišuje. Ale ta stigmatizace může začínat už jenom tím, že vás někdo obviní. (...) Takže stigmatizace začíná vlastně tím, že je dané obvinění a záleží jenom na míře medializace toho... nebo zveřejnění v rámci třeba vesnice nebo malého města, kde o sobě všichni všechno vědí, tak si řeknou: „Aha, podívejte se, jeho teď obvinili.“, že ho potom, že to obvinění je.. buď je to teda stažený, nebo vyhraje soud, nebo z té vazby je propuštěný. To už myslím, že nehraje takovou roli, ten škraloup tam prostě je. (...) No odnáší to celá rodina, absolutně, to je jasný. Prostě to se přeneso na manželku, na děti, na rodiče... „už jsou divní“, už prostě ten škraloup tam je. I když je, já nevím, čistý trestní rejstřík. Když si potom necháte udělat výmaz a tak... a když se to nedozví, tak dobře, máte čistý trestní rejstřík, ale v okamžiku, kdy to někdo někde vyzoruje, tak prostě je to konec. Já myslím, že ta společnost se k tomu chová jako dramaticky a neúměrně. (...) A zvlášť když třeba to zatčení je ještě nějaký dramatický a někde se může objevit fotografie toho člověka při tom zatýkání, tak to už je... potom, když je očištěný, nehraje v podstatě roli.“ (Julie – sociální pracovníce)

Uvalení vazby na jedince může mít také dopad na finanční situaci jedince. Jedinec ve výkonu vazby je více vázán na svou rodinu, jelikož nemá možnost ve vazbě pracovat. Záleží ale na tom, jak dlouho ve vazbě setrvá a jak situovaná je jeho rodina. Sociální pracovníce v oblasti penitenciární pomoci jedincům, kteří jsou drogově závislí, také říká, že již lidé z vazby mají problémy ve všech oblastech (dluhy, rodinné a sociální vazby, práce, stigma), ale je to umocněné zejména onou závislostí.

„No a vy jste se ptal taky na tu finanční situaci nebo na sociální propad. Já nevím, za jak dlouho nastane, to záleží asi na nějakých úsporách té rodiny a může být... jestli je to ekonomická kriminalita, tak ta rodina může na tom být vlastně dobře. A potom teprve něco prodávat. Ale jestli je to rodina, která žije od výplaty k výplatě a najednou prostě ta výplata tam není, no tak ty rodiny se občas stěhují, z bytů jdou na ubytovny. Ty děti vlastně ztrácejí kontakt se svojí původní školou, dostávají se někam jinam nebo na nějaký čas vůbec do školy nechodí. Prostě ten trest se nikdy netýká jenom jednotlivce, ale vždycky zasáhne to jeho okolí. (...) Protože to jde rychle taková věc, nezaplátí jeden, dva nájemy a už jdete do háje, a to nikdo nebude čekat na to, jestli se za čtyři měsíce ten případ vyjasní nebo jak to dopadne. To je prostě, v tu chvíli je to konec, pokud je to taková ta rodina, co ty úspory nemá.“ (Julie – sociální pracovníce)

„Vlastně ten výkon vazby, může být devastační. Proč bych měl nějak přijít o zaměstnání, pak už se mi to těžko bude hledat. Jo, že ten člověk přijde o zaměstnání, takže už potom se mu

hůř hledá, byť má ten, jak říkáte, čistý rejstřík, ale přišel o zaměstnání, už musí být na dávkách, nižší příjem. (...) Už jenom ten důsledek, že vlastně ztratíte tu práci. Neznám asi moc jako chlapů, kteří jim podrží tu práci, ten zaměstnavatel.” (Tereza – sociální pracovnice)

To, jak velké mají jedinci ve vazbě problémy záleží na tom, zda jsou tam opakovaně. Pokud jsou tam poprvé, nemají natolik zprerhané rodinné a sociální vazby. Tudíž je pro ně zpětná integrace jednodušší.²⁶

„Třeba jsou na tom líp vybavený tyhle lidi (ti co jsou ve vazbě poprvé), protože mají třeba ještě rodinu. Rodinu, která je vezme domů, protože ještě nebyly pětkrát ve vězení. V tom ještě nejsou tak rozbitý, ještě nejsou rozbitý a tak víc vyčleněný z té společnosti jako ty, který jsou po několikáté ve výkonu trestu a připravují se na ten výstup.” (Veronika – sociální pracovnice)

Intervence organizací do vazebních věznic v rámci penitenciární péče je těžší, kvůli přísnému režimu věznic, ale žádná z organizací, která měla zájem se tam dostat, s tím ve výsledku problém neměla.

„Možná to, že vazební věznice jsou obecně více střežené, mají tam, bych řekla, přísnější vnitřní řády, protože je to vazba. Tam ten schvalovací proces je daleko těžší, aby se ten člověk třeba s náma mohl spojit. Jo, takže bych řekla, že tam je ještě jako horší, třeba zrovna ta béčková vazba a přístup. No musíte mít prostě smlouvu.” (Tereza – sociální pracovnice)

²⁶ Viz kapitola 2.4.4 Významné indikátory úspěšnosti sociální integrace po propuštění.

5 ZÁVĚR

Má práce se zaměřuje na reintegraci jedinců z výkonu vazby zpět do společnosti. Zaměřil jsem se zejména na zmapování rozdílů mezi výkonem vazby a výkonem trestu odnětí svobody, popsání přímé zkušenosti jedinců, kteří výkonem vazby prošli a následně byli propuštěni. V poslední řadě analyzuji perspektivu sociálních pracovníků na problematiku reintegrace jedinců z výkonu vazby.

Hlavním rozdílem mezi výkonem vazby a výkonem trestu odnětí svobody je, že ve výkonu vazby je jedinec více izolován a také to, že zde není možnost pracovat. Tato izolace má za následek méně znatelné deprivace ze ztráty svobody a autonomie, protože se jedinec nemusí přizpůsobovat přáním či rozkazům ostatních vězňů (Sykes 2007), než je tomu u věznic pro VTOS. Izolace může snižovat také dopad prizonizace (Clemmer 1940), jelikož jedinec není vystaven tolika spoluvězňům. Z toho dále vyvozují snazší reintegraci jedinců, kteří prošli výkonem vazby, protože se jich tyto negativní dopady nedotýkali tolik, jako v případě jedinců, kteří prošli výkonem trestu odnětí svobody.

Dále také jedinci, kteří jsou ve výkonu vazby poprvé pocítují velký šok z náhlého uvěznění a nejistotu z toho, že neví jak dlouho ve vazbě pobudou a jaký trest případně dostanou (Moerings 1984).²⁷ V případě jednoho z mých respondentů byl šok ve spojení s fyzickou konfrontací od jednoho z dozorců, i když se jednalo o nešťastnou výjimku, natolik silný, že se pokusil o sebevraždu. Ve chvíli, kdy s respondentem promluvil jiný dozorce značně odlišně a vstřícněji, respondent nabyl pocitu naděje a opustil od sebevražedných myšlenek. Z tohoto důvodu mají velmi významnou roli také příslušníci vězeňské služby. Jejich přístup má výrazný vliv na vězňovo rozpoložení a prožívání nelehké situace. Vazební věznic se tak stává prostředím, které se vyznačuje výraznou frustrací, která může pro jedince představovat ohrožení na psychice a v případě mého respondenta i jeho života.

V rámci vazebních věznic platí presumpce nevin, avšak v praxi se dozorcí k obviněným i odsouzeným chovají stejně, vztah mezi vězněm a dozorcem je neutrální a profesionální. Vzájemný vztah mezi vězni je spíše přátelský, přesto ani jeden z mých dvou respondentů své spoluvězně nepovažuje za skutečné přátele, svou vzájemnou konverzaci si z pragmatických důvodů krátí čas.

Reintegrace jedinců z výkonu vazby zpět do společnosti závisí na tom, jak dlouho setrvali ve vazební věznici, než se dostali na svobodu (Clemmer 1940). Je tomu proto, že čím kratší dobu ve výkonu vazby jsou, tím méně se jim narušují rodinné a sociální vazby. Výpovědi sociálních pracovníků ukazují, že vzetí do vazby může mít finanční dopad na rodinu obviněných. Síla vlivu pak závisí na tom, jak je postihnutá rodina situovaná. V případě chudých rodin je tento vliv daleko více devastující. Jelikož oba z mých respondentů byli vězněni v mladém věku, tak se důsledky v oblasti bydlení a dluhů neprojeví. Co se práce týče, důsledek byl jen v prvotní výpovědi z práce u jednoho z respondentů, následné hledání pro mé respondenty bylo bezproblémové, to hlavně proto, že mají čistý trestní rejstřík. Největší dopad v oblasti práce byl v případě jednoho z respondentových rodičů. Vzetí do

²⁷ Viz kapitola 2.1 Rozdíl a podobnost mezi věznicí pro výkon trestu odnětí svobody a vazební věznicí, 2.4.1 Proměna identity.

vazby, a to již v samotných počátcích přijetí vězně do vazební věznice, má vliv na rodinné příslušníky. Tento vliv byl umocněný tehdejšími socialistickým režimem, a zejména tím, že byl respondent vyšetřován jako politický vězeň.²⁸

Jako další důležitý výsledek mého bádání je skutečnost, že veřejnost nerozlišuje mezi výkonem vazby a výkonem trestu odnětí svobody. Proto se oblast stigmatizace ukazuje jako ten největší negativní důsledek výkonu vazby. V prvním případě byla stigmatizace největší v době hned po propuštění a byla vázána na lokalitu jedince. Mnou dotazovaný jedinec byl stigmatizován výhradně ve školském prostředí, v dnešní době se necítí být stigmatizován. Stigmatizace tohoto jedince byla umocněna zejména tím, že byl propuštěn v době amnestie a také tím, že byl označen za devianta ve veřejnoprávní televizi. Toto nešťastné načasování propuštění a amnestie mělo ten největší vliv na utvoření negativního pohledu na propuštěného respondenta. Učitel propuštěného jedince si automaticky spojil amnestii s jeho propuštěním a s naprostou jistotou se utvrdil v jeho názoru, který dále, z pozice autority, předával dalším studentům. Ukazuje se, že také média mají silný vliv na utváření názorů společnosti, vůči propuštěným jedincům (Goffman 1974). V druhém případě si jedinec připadá být stigmatizován jen minimálně, nejvíce pak v prostředí práce. Co se ukazuje jako silný a zajímavý úkaz je, že se stigma přeneslo na jeho, již zmiňovaného otce. Přenos stigmatu tedy nemusí být jen směrem od uvězněného k dítěti, jak popisuje například Mezinárodní vězeňské sdružení, ale i naopak.²⁹ Relevantním poznatkem tedy je, že stigmatizace je největší v době po bezprostředním propuštění. Tento vliv pak dále slábne v závislosti na čase, ale také lokalitě, zvláště v případě malých měst či prostředí školy a práce, kde se lidé více znají. Ani jeden z nich nezaznamenal, že by se jim, kvůli zkušenosti z vazební věznice zprůtrhaly důležité rodinné či přátelské vazby a nevyužili žádných neziskových organizací. Oba respondenti používají strategii tzv. kompartmentalizace a o své zkušenosti a potenciálním stigmatu nemluví, pokud nemusí (Snow, Anderson 1987).³⁰

Často diskutované důsledky (i v případě výzkumů zaměřujících se na VTOS) jsou zejména ty, které můžeme považovat za externí. Důsledky na jedince, ale nejsou jen externí (tedy společnost vůči propuštěnému), ale také interní (tedy propuštěný sám vůči sobě). Interní důsledek usuzuji hlavně z náhlé a razantní, jak sám popisuje respondent, změny názorů a hodnot. Změna hodnot měla v jeho případě silný vliv na respondentovo další životní vývoj. A to zejména v tom, že začal více studovat a pracovat na seberozvoji, ale také se proměnil jeho postoj k policii a politickému a společenskému systému, který je do dneška negativní a nedůvěřivý. Dalším příkladem pak mohou být velké obavy z přijetí své životní zkušenosti potenciálním partnerem, které ztěžují vytváření nových romantických vztahů. Proto by se měl dávat velký zřetel také na interní důsledky, které jsou pro jedince stejně významné.

Jedinci ve výkonu vazby setrvávají krátkou dobu, a proto se toto prostředí vyznačuje vysokou fluktuací vězněných, která komplikuje konstruování potencionálního programu na přípravu na propuštění. Z výpovědí mých respondentů je složité dostat se na půdu vazební věznice, kvůli jejímu přísnému vnitřnímu řádu, ovšem samotné věznice organizacím

²⁸ Viz kapitola 2.1 Rozdíl a podobnost mezi věznicí pro výkon trestu odnětí svobody a vazební věznicí.

²⁹ Viz kapitola 2.4.2 Stigmatizace.

³⁰ Viz kapitola 2.4.2 Stigmatizace.

nezabraňují vstupu. Dalším problémem je nedostatečná kapacita sociálních pracovníků, v případě, kdy by se s jedinci začalo pracovat. I přesto, že všichni respondenti, až na jednoho dozorce, vyjadřují velký souhlas s tím, že by bylo třeba začít pracovat na přípravě na propuštění již ve vazební věznici, resocializační programy zde neexistují. Neexistence resocializačních programů není jen z důvodů vysoké fluktuace a kapacity. Co se jeví jako nejlepší vysvětlení této neexistence je především to, že uvažovat nad tím, aby se pracovalo na přípravě na propuštění s lidmi již ve výkonu vazby je v České republice velké tabu. Z výpovědí respondentů však vyplývá, že resocializační programy mají na poli vazebních věznic své místo a měla by se této možnosti věnovat pozornost.

Na závěr bych rád dodal a apeloval na další badatele, kteří by v budoucnu mohli rozšířit vědění v oblasti výkonu vazby, která je stále jen zřídka prozkoumána.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

CLEMMER, D. 1940. *The prison community*. Christopher Publishing House. ISBN 0030081556.

CRAWLEY, E. 2004. *Release and Resettlement: the perspectives of older prisoners*. Criminal Justice Matters, 56(1): 32–33.

DIRGA, L., HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, J. 2014. *Prison as a Place of Ambiguous Power Relations: The Perspectives of Czech Prison Guards*. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 50(1): 83–106.

DIRGA, L. 2016. *Možnosti a úskalí vězeňské etnografie: metodologická reflexe využití vězeňské etnografie v českém kontextu*. Česká kriminologie, 2(1): 1–12.

DIRGA, L. 2017. *Body as a Project: The Relationship Czech Prisoners Have to Their Bodies*. Sociológia - Slovak Sociological Review, 49(6): 636–656.

FOUCAULT, M. 2000. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin. ISBN 80-86019-96-9

GOFFMAN, E. 1961. *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Anchor Books. ISBN 9780385000161.

GOFFMAN, E. 1974. *Frame analysis: an essay on the organization of experience*. Cambridge, Mass, Harvard University Press. ISBN 9780674316560

GOFFMAN, E. 2003. *Stigma: poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-21-0.

JONES, R., SCHMID, T. 2000. *Doing Time: Prison Experience and Identity Among First-Time Inmates*. Stamford: Emerald Group Publishing Limited. ISBN 978-0762305438.

KELLER, J. 1996. *Sociologie, byrokracie a organizace*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-15-X. Dostupné z:
<https://ndk.cz/uuid/uuid:c989b7a0-ea61-11e3-97c9-001018b5eb5c>

KUSOW, A. M. 2015. *Stigma*. The Wiley Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity and Nationalism, 1-3. ISBN: 9781405189781. Dostupné z:
https://www.researchgate.net/publication/316367506_Stigma

LEMERT, E. M. 1967. *Human deviance, social problems, and social control*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. ISBN 0134448855.

LINK, B., PHELAN, J. 2001. *Conceptualizing Stigma*. Annual Review of Sociology, 27(3): 363–85. Dostupné z: <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.soc.27.1.363>

MOERINGS M. 1984. *From Society into Prison and from Prison into Society*. Allen V.L., van de Vliert E (eds) Role Transitions. NATO Conference Series (III Human Factors). Springer, Boston, MA, 23: 153–168. Dostupné z: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4613-2697-7_11

PINEROVÁ, K., LOUČ, M., BUŠKOVÁ, K. 2021. *Vězení jako zrcadlo společnosti: nerovný souboj vědy, politiky a humanity 1965-1992*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-4926-9.

SHAMMAS, V. 2017. *The pains of imprisonment*. The Encyclopedia of Corrections, K.R. Kerley (Ed.).

SNOW, D., ANDERSON, L. 1987. *Identity Work among the Homeless: The Verbal Construction and Avowal of Personal*. American Journal of Sociology, 92(6): 1336-1371. Dostupné z: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/228668>

SOCHŮREK, J. Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky. 2008. *Úvod do penologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-287-6. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:0355651c-a9c1-4ef1-bead-4567fcb69a5c>

SYKES, G. M. 2007. *The Society of Captives*. B.m.: Princeton University Press. ISBN 0691130647.

ŠTĚRBA, V. 2007. TRIVIS - Střední škola veřejnoprávní a Vyšší odborná škola prevence kriminality a krizového řízení (Praha, Česko). *Penologie*. Praha: Armex. ISBN 978-80-86795-48-5. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:604d2d00-41eb-11e7-ad33-5ef3fc9ae867>

VISHER, C., TRAVIS J. 2003. *Transitions from Prison to Community: Understanding Individual Pathways*. Annual Review of Sociology 29. 89-113. Dostupné z: <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.soc.29.010202.095931>

WESTERN B., BRAGA A. A., DAVIS J., SIROIS C. 2015. *Stress and Hardship after Prison*. AJS. American Journal of Sociology, 120(5): 1512-1547. Dostupné z: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/681301>

WILDEMUTH, B. M. 2017. *Applications of social research methods to questions in information and library science*, Second edition. Santa Barbara, California: Libraries. ISBN 9781440839054.

ZHŘÍVALOVÁ P., RASZKOVÁ, T., PŘESLIČKOVÁ, H. 2019. *Zaměstnávání osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody*. Práce a mzda 10. Dostupné z: <https://www.praceamzda.cz/clanky/zamestnavani-osob-propustenyh-z-vykonu-trestu-odneti-svobody>

Ministerstvo spravedlnosti České republiky. 2016. *Koncepce vězeňství do roku 2025*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky.

Předpis č. 293/1993 Sb., Zákon o výkonu vazby (úplné znění).

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád).

Internetové zdroje:

Česká televize CT24 - ct24.ceskatelevize.cz [online]. © Česká televize 1996–2021 [20.3.2022] Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1069969-dustojnejsi-podminky-ve-vazbe-prvnick-27-cel-maji-na-pankraci>

Český statistický úřad - czso.cz - volby.cz [online]. © Český statistický úřad, 2021 [20.3.2022] Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&pvokc=&katalog=31008&pvo=KRI02&z=T>

E15.cz - e15.cz [online]. © 2001 - 2022 Copyright CZECH NEWS CENTER a.s. [20.3.2022] Dostupné z: <https://www.e15.cz/magazin/nejvetsim-supervizorem-je-buh-rika-kaplanka-veznice-wachova-835448#Wo>

Mezinárodní vězeňské společenství, z.s. - mvs.cz [online]. [20.3.2022]. Dostupné z: <https://mvs.cz/pomahame/>

VS ČR - Vscr.cz [online]. © 2022 Vězeňská služba České republiky [20.3.2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezens-tvi.pdf>
<https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/tsh/tsh-19-11-2021.pdf>

Wolters Kluwer ASPI - aspi.cz [online]. © 2021 Wolters Kluwer [20.3.2022] Dostupné z:
https://www.aspi.cz/products/lawText/7/294529/1/2#c_716

7 RESUMÉ

In my bachelor thesis I deal with the reintegration of individuals released from remand prisons back into society. The number of individuals released from remand prisons is very small compared to those released from regular prisons, but even so, these specific individuals may face the same consequences after their release. An individual who is released from custody may face the loss of close relations, stigma, problems with finding a job and/or housing, or debt. The area of detention and subsequent reintegration is not given sufficient attention in the academic environment, and therefore the motive of my work is to fill this gap and bring new knowledge. The main goal of my work is to analyze the impact of being in a remand prison on the transition back to society. To obtain data, I used qualitative methods of semi-structured interviews, of which I conducted a total of 11, I also used one Internet article. The biggest consequences are in the area of stigma, which is greatest in the post-release period and continues to weaken. Stigma is also passed on to family members. The area of debt, work and family or social ties did not prove to be significant for the respondents, but for one of the family members it had a great influence on the work career. An important finding is also the significant internal consequences, which were reflected in a drastic change in the values of one of the respondents. Another finding is that work and preparation for release already in remand prisons in the Czech Republic seem like a big taboo.

8 PŘÍLOHY

1 Propuštěný z vazby

Představení výzkumu a jeho cílů respondentovi

1. Představení respondenta

Mohl bych Vás poprosit o Vaše představení před samotným zahájením?
Myslím tím běžné socioekonomické otázky jako je Váš věk, vzdělání,
povolání.

Jak dlouho jste strávil ve vazební věznici?

2. Prostředí vazební věznice a pocity

Jak jste se cítil, když jste do vazební věznice nastoupil? (Alternativa: Čemu jste
musel čelit při nástupu do vazební věznice?)

Přišlo Vám zacházení s Vámi ze strany vazební věznice nedůstojné? A co pro
Vás důstojnost znamená? Jak by se tedy měli podle Vás chovat?

Potřeboval jste při nástupu nějakou pomoc? (Psychickou podporu, finanční
pomoc)

Jak jste se vyrovnával s touto situací?

Mohl byste mi říci, jak to ve vazbě vypadalo? Jak vypadal Váš běžný den ve
vazební věznici? (Časový rozvrh dne)

Jak se proměnila Vaše denní rutina? (hygiena, časová struktura,..)

Existovali zde nějaké nástupní procedury? (Například stříhání, uniforma,..)

Jak jste se cítil, když jste musel sdílet celu s někým, koho jste neznal?

Měl jste ve vazbě nějaké kamarády? Nebo jste se spíše stranil a nechtěl s nimi
mít nic společného?

Měl jste ve vazbě své soukromí? A pokud ne, frustrovalo Vás to? A jak?

Nudil jste se ve vazbě často? Byla možnost nějaké zábavy? A pokud ne,
frustrovalo Vás to? A jak?

Jaké bylo ve vazební věznici jídlo?

Měl jste možnost práce ve vazbě?

Máte pocit, že se na Vás lidé a dozorcí dívali „přes prsty“, i přesto, že jste byl
nevinný? Máte pocit, že v tomto případě platí presumpce nevinoty?

Jak byste popsal vztah mezi dozorcí a vězni? Je spíše přátelský či nepřátelský?

Bál jste se přechodu z vazební věznice zpět do společnosti?

3. Proměna vztahů

Jak se proměnili Vaše rodinné vztahy? Jak tomu bylo po propuštění?

Jak se proměnili vztahy s Vašimi kamarády? Jak tomu bylo po propuštění?

Potřeboval jste po propuštění nějakou pomoc? (Psychickou podporu, finanční
pomoc, pomoc s ubytováním, ..)

4. Práce, dluhy a bydlení

Jakou práci jste vykonával před nástupem do vazby?

Měl jste problém s tím najít si práci po propuštění?

Měl jste kvůli vazbě problém se splácením dluhů?

Měl jste kvůli vazbě problém s hledáním nového bydlení?
Měl jste ještě nějaký problém v jiné oblasti se zpětnou integrací do společnosti?

5. Služby a pomoc

Dokázal byste mi bezprostředně popsat dny po propuštění?
Kdo Vás vyzvedával z vazební věznice?
Využil jste nějaké služby, které vám pomohli se začleněním do společnosti?
(např. Neziskové organizace při pomoci s hledáním práce aj.)

6. Současná situace

Jaká jsou podle Vás největší negativní důsledky toho, že jste byl ve vazbě?
Jak se Vás život proměnil po návratu z vazby?
Máte pocit, že se na Vás lidé i dnes dívají „přes prsty“, i přesto, že jste nevinný?

7. Konec rozhovoru

Napadá Vás ještě něco, co nebylo v průběhu rozhovoru řečeno a máte pocit, že by mělo být?

2 Zaměstnanec na post-penitenciárním poli

Představení výzkumu a jeho cílů respondentovi

1. Představení respondenta

Mohl bych Vás poprosit o Vaše představení před samotným zahájením?
Myslím tím běžné socioekonomické otázky jako je Váš věk, vzdělání, povolání.
Jak dlouho pracujete s vězňenými/propuštěnými osobami?
Na co se zaměřujete? Měla jste ještě nějaké jiné zaměření ve stejné oblasti, tedy v oblasti pomoci lidem z věznic?

2. Zkušenosti s jedinci z vazby

Máte zkušenosti i s lidmi, kteří byli propuštěni z vazby?
V jakých oblastech mají tyto lidé nejvíce problémy?
Jak se podle Vašich zkušeností liší integrace lidí propuštěných z vazby, s těmi, kteří jsou propuštěni z výkonu odnětí svobody?
V čem si jsou naopak podobní? Je to oblast dluhů, práce, vztahů či bydlení?
Nebo jsou to i jiné oblasti?
Projevují tyto lidé větší snahu při zpětné integraci než lidé propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody? Připouštějí si lidé ve výkonu vazby svou situaci nebo naopak nepřipouštějí a o to se více snaží?
Je těžké dostat se do prostředí vazební věznice, i pod záminkou pomoci jedincům v ní vězňených? Jaké je to z pohledu Vás jako pracovnice neziskové organizace? Jaký je pro Vás přístup do vazby v porovnání s přístupem do věznice pro VTOS?
Jaké má odepření intervence NNO během výkonu vazby důsledky? A proč k němu dochází?
Jak to v praxi vypadá s penitenciární či postpenitenciární pomocí lidem z

vazby? Řeší se to, znáte nějaké organizace? Jak to ve skutečnosti je?
Je zde velká snaha dostat se i do vazebních věznic? Plánují se nějaké určité kroky/programy?

Znáte nějaké organizace, které se soustředí na oblasti vazebních věznic a na propuštění z nich? Je toto téma rozebíráno v penitenciární či postpenitenciární péči? Jaký je o to zájem?

Jelikož nevíme jak dlouho ve vazbě jedinci mohou být, je možnost, že se zde nedává takový zřetel na nabízené programy a „nechávací se až na věznici pro výkon trestu“. Je to tak? A přijde Vám to jako jeden z problémů, který by mohl propuštěným z vazby ztěžovat zpětnou integraci? Jaký je na to Váš názor, máte pocit, že je třeba pracovat s lidmi už ve vazbě?

3. Názor na jedince z vazby

Máte pocit, že v případě lidí, kteří jsou propuštěni z vazby platí presumpce nevinny?

Myslíte si, že má smysl těmto lidem pomáhat nebo nemají takové problémy, aby to bylo třeba?

Setkává se podle Vás takový člověk se stejnou stigmatizací jako v případě člověka propuštěného z trestu odnětí svobody?

4. Konec rozhovoru

Napadá Vás ještě něco, co nebylo v průběhu rozhovoru řečeno a máte pocit, že by mělo být?

3 Zaměstnanec vazební věznice

Představení výzkumu a jeho cílů respondentovi

1. Představení respondenta

Mohl bych Vás poprosit o Vaše představení před samotným zahájením?
Myslím tím běžné socioekonomické otázky jako je Váš věk, vzdělání, povolání.

Jaká je Vaše pracovní pozice?

Jak dlouho pracujete ve vazební věznici?

Pracoval jste i v jiných věznicích?

2. Vztah mezi vězni a dozorcí

Jaký je vztah mezi dozorcí a vězni?

3. Prostředí věznice

Jaký je podle vás rozdíl mezi běžnou věznicí a věznicí vazební? Je zde nějaká podobnost? (Pokud máte zkušenost i s věznicí pro výkon trestu odnětí svobody)

Platí zde presumpce nevinny? Nebo je s vězni nakládáno jako v běžné věznici?
Je zde prostor pro sebezvoj vězněného?

Jak probíhá proces přijetí nového vězně do vazební věznice, liší se nějak od toho v běžné věznici? (Nástupní procedury, př: ostříhání, uniforma,..)

Jak vypadá proces přípravy na propuštění a jak se liší od toho v běžné věznici pro výkon trestu? Nabízíte nějaké resocializační programy pro vězně?

Mohou jedinci ve vazbě pracovat?

Dokázal byste posoudit, zda mají jedinci ve vazbě problém v oblasti vztahů, dluhů, bydlení, práce?

Jaký mají vězni ve vazbě časový rozvrh dne?

Jak byste Vy sám hleděl na propuštěného z vazby, měl byste předsudky?

Myslíte si, že člověk propuštěný z vazby se potýká se stejným stigmatem jako člověk propuštěný z běžné věznice?

Jelikož nevíme jak dlouho ve vazbě jedinci mohou být, je možnost, že se zde nedává takový zřetel na nabízené programy a „nechávají se až na věznici pro výkon trestu“. Je to tak? A přijde Vám to jako jeden z problémů, který by mohl propuštěným z vazby ztěžovat zpětnou integraci? Jaký je na to Váš názor, máte pocit, že je třeba pracovat s lidmi už ve vazbě?

Pracují neziskové organizace s jedinci již ve vazbě? Jak zde funguje penitenciární péče? Má o ni vazební věznice zájem?

4. Konec rozhovoru

Napadá Vás ještě něco, co nebylo v průběhu rozhovoru řečeno a máte pocit, že by mělo být?